

Zmaga v Kočevju — prvo maščevanje in mejnik v slovenskem boju proti rdečim tolпам

Tridnevni zmagoviti boj maloštevilne nemške in domobranske posadke. Čez 700 komunistov pobitih. Poveljnik rdeče „divizije“ Bračič in več drugih kolovodij padlo.

Tudi po prvi nemški ofenzivi je komunistično vodstvo zbiralo svoje razpršene drobce v težko dostopnih kočevskih gozdovih, kamor so tolpe prej vlačile naropano blago in živila z Dolenskega, Notranjskega in celo s Primorskega.

Proti koncu novembra so se komunistične tolpe začele znova zbirati okrog Kočevja ter skušale zasesti nekatere važnejše točke v okolici mesta. Štab komunističnih tolп je bil v neki vasi pri Kočevski Reki, razni brigadni štabi pa v Danah, Kotu ter v Ravnem dolu pri Ribnici.

Uvodni boji

V tem času so komunistične tolpe ropale po ribniških vaseh in izvajale prisilno mobilizacijo. V gozd so odpeljali vse može in fante brez razlike starosti.

Med komunistično mobilizacijo so domobranske in nemške glednice stalno zasledovale komunistične skupine in jih napadale. Neka taka oglednica je na pohodu skozi Ribnico presenetila v trgu tolovajsko skupino in ubila voditelja ribniških tolп učitelja Majnika, ki se je že pred dvema letoma pridružil rdečim.

V prvih dneh decembra so domobranci zajeli blizu Jelenovega žleba v neklih barakah skupino kočevskih tovarišev. Zalotili so jih pri klobasah. Med njimi so bili: poslo-

vodja podružnice Bafe Petercel, ravnatelj Pokrajinske hranilnice v Kočevju Kovač, inž. Hinterlechner, sluga okr. glavarstva Prus in zagovornik pri kočevskem procesu dr. Premrov Branko.

Ujetnike so odpeljali v kočevski grad in jim navzlic temu, da so jih zalotili z orožjem v roki, pustili življenje.

Prve dni decembra pa so komunistične tolpe začele siliti v kočevsko okolico in posamezne oglednice so po prebivalstvu grozile, da bo v kratkem Kočevje zasedeno, posadka pa „likvidirana“.

Na dan pogreba žrtv, padlih pri Jasencah, so se komunisti čisto približali mestu.

Vprav med pogrebom, ko so zagrmeli častni topovski strelji, so komunisti začeli s streljanjem na mesto. Tolpe so medtem mesto obkolile ter zasedle važne točke.

Med civilnim prebivalstvom je zavladal strah. Celotno civilno ljudstvo je prešlo pod zemljo, naj se nemški vojak umaknejo. Poveljnik nemške posadke Guth ter domobranska poveljnica Jakoš in stajnik Sabič pa so soglasno sklenili, vztrajati v boju in braniti mesto do zadnjega diha. Domobranci so zasedli postojanke na Rudniku, pri Mahovniku, na železniški postaji in pri vodovodu pod mesnim vrhom.

Napad se začne

Napad se je začel v četrtek, 9. decembra, okrog desetih ponoči, ko so komunistične skupine z vseh strani navale na mesto ter zoževale obkoljevalni obroč. Po svoji preskušeni taktiki so se komunisti hoteli v okoliščini noči približati mestu. Okrog enajstih so začeli s hudim ognjem, na katerega pa so domobranske postojanke srdito odgovorile.

Po izpovedih komunistov samih so pri začetku napada sodelovale tri brigade. V mestu samem je najbrže napadala „Loška brigada“, pri Mahovniku proti železniški po-

staji pa „Tomšičeva brigada“. Okoli Kočevja so imeli komunisti pet napadalnih črt in so se bahali, da imajo mesto tako na gosto obkoljeno, da jim ne more uiti niti miš. Branilci računajo, da je napadalo sedem do osem brigad.

Prva noč boja

Najbolj so bile izpostavljene postojanke na rudniku, pri Dijaškem domu, pri tekstilni tovarni, na bloku pri Mahovniku in pri vodnem zbiralniku, ki leži tik pod vrhom hriba. Srditi boj je trajal vso noč in tudi ob zori ni pojenjal.

Branilci pripovedujejo, da je bil napad izredno hud, da pa so prav nič manj srdito odgovarjali z ognjem tudi oni. Najgloblji vdor se je komunistom posrečil na področju obrambne črte pri Dijaškem domu. Komunisti so zasedli ponoči Dijaški dom ter vse hiše do Doma slepih ter so se na sto metrov približali gradu, v katerem je bila glavna branilnica. Domobranci so imeli v tem koncu mesta izgube, ker so jih komunistične skupine odrezale od glavne obrambe.

V mestu je vladal med prebivalstvom velik preplah. Ljudje so se poskrili, v hišah pa so se odigravali žalostni prizori obupa in strahu. Skoraj v vseh hišah so molili in z vso dušo želeli uspeha junaškim branilcem, ki so s čudovitim pogumom odbijali komunistične napade.

Ze to noč so komunisti zasedli drugi del mesta, in sicer od Salke vasi. Najhujši boj se je odigral ob gostilni „Pri vranji“. Pri tej hiši so domobranci dobesedno kosili naskakujoče komuniste, ki so kljub izgubam besno napadali. Branilci so se umaknili šele na povelje s kraja, ki so ga komunisti vedno bolj obkoljevali.

Nič manj silovit je bil boj pri tekstilni tovarni, kjer so tolpe napadale s topovi in drugim težkim orožjem. Domobranci so imeli tam kmalu dva mrtva in tri ranjene.

Ze pri prvih napadih je padlo nekaj nad sto komunistov.

Petek, 10. decembra

V petek, 10. decembra, so junaški branilci v jutranjih urah na vsak način skušali vrči komuniste iz zavzetih hiš, v katerih so se napadalci utaborili. Ni ga bilo trenutka, da ne bi pretresel ozračja grom topovskih granat in minskih eksplozij, regljanje strojnice pa je bilo edina pesem tega dne.

Ves dan so komunisti pritiskali na domobranske postojanke. V popolnem redu in zgledni vojaški disciplini so se branilci po hudih bojih umaknili na železniško postajo. Po tem umiku so komunisti požgali poslopje na mahovniškem bloku, proti večeru zažgali še barake pri Dijaškem domu in tudi zunanje poslopje Dijaškega doma ter Horakovo tekstilno tovarno.

V petek zvečer v mraku je strelski ogenj nekoliko pojenjal. Ljudje so menili, da se bodo komunistične tolpe zaradi srdite obrambe ter hudih žrtv umaknile. Ta molk so osvetljevali volki ognjeni zublj požganih poslopj, iz katerih se je valil dim in zajel večino mesta.

Kmalu nato pa se je streljanje znova začelo in z nastopom noči naraščalo vedno bolj. Domobranci so se stisnili v notranji del mesta med obema mostovima in obrežjem Rinže. Ze po prvih urah so komunisti začeli s težkim orožjem močno obstreljevati grad, kjer ga je branila nemška posadka. Topovi in metali min so bruhali ogenj tudi na hiše ob Rinži ter na cerkev. Pričeli so z načrtnim rušenjem te obrambne črte.

Naskoki na nove postojanke

Okrog desetih zvečer so izvedli prvi naskok čez Rinžo na obeh mostovih. Tolovaji so zasedali hišo za hišo in navzlic hudemu ognju pošiljali v smrt desetine preklinjajočih tovarišev. Ze pri prvem naskoku, ki so ga morali politkomisarji izsiliti z orožjem, so imeli ogromne žrtve.

Očividce pripoveduje, da so na mostovih, na katere so merile nemške strojnice z gradu, imeli ogromne žrtve.

Dalje na 2. strani.

Das slovenische Volk und seine Landeswehr — ein Wille im Kampf gegen die bolschewistische OF. Szenen von dem ersten Aufmarsch der Landeswehr in Ljubljana, Sonntag den 11. Dezember. — Slovensko ljudstvo in njegovi domobranci — ena volja v boju proti boljševiški OF. Snemki s prvega obhoda domobrancev v Ljubljani, v nedeljo, 11. decembra.

Odgovor in napoved

Nedeljski pohod prvih formiranih, uniformiranih in oboroženih oddelkov slovenskega domobranstva je padel v čas, ko je bivša Jugoslavija in še posebej naše slovensko ozemlje, predmet strahotne gonje v rdeči propagandi. Sovjetska Rusija hoče na vseh predelih, katere smatra za svoja vplivnostna področja, že pred koncem vojne ustvariti dopolnjeno dejstvo: komunistično revolucijo in s tem priključitev raznih vzhodno in srednjeevropskih republik sebi.

Zaradi tega upirajo s pomočjo kominternega „osvobodilnega“ gibanja, katerih edini cilj je komunistična revolucija, to je proletariacija teh ozemelj pod krinko boja proti okupatorju — ter odstranitev vseh tistih domačih, nacionalnih elementov, ki so revoluciji — in s tem sovjetskim političnim ciljem — nasprotni.

Posebno zagrizeno, načrtno in temeljito je to prizadevanje Sovjetov bilo v Sloveniji. Očitno je, da je boljševizem Slovenijo doletel za skrajno zahodno točko svojega bodočega vplivnostnega področja. Zaradi tega je skušal pogoje za boljševizacijo docela pripraviti najprej tu. Kar bi ležalo med Slovenijo in Rusijo, bi potem samo padlo v naročje temu imperializmu in njegovim socialnim ter kulturnim oblikam.

V tem je ta načrt podoben sovjetskim naskopom za boljševizacijo vse Evrope l. 1934, ko bi bila morala postati rdeča španija — pa bi se potem zrušilo vse, kar je med njo in med Sovjeti.

Boj za boljševizacijo Slovenije, ki se je v vsej Evropi in na Balkanu začel najprej, je bil tako zagrizen in krven iz dveh razlogov. Prvič si je kominterni boljševizacijo tega ozemlja, ki naj Sovjetom služi kot drugi prahod na Sredozemsko morje, že bi odpovedalo Dardanele, zastavila za prvi in trenutno poglavitni cilj v Srednji Evropi.

Drugič je ta boj tako silovit zaradi tega, ker je malokatera srednjeevropska država po svojem duhovnem izročilu, po svoji temeljni povezanosti z evropsko omiko ter po svojem socialnem ustroju komunizmu in njegovim ciljem po bistvu, sama po sebi tako nasprotna kakor Slovenija. Zaradi teh treh razlogov sta bila prebujenje in odpor vseh slovenskih zdravih sil prav tako dinamična, prav tako neizprosna, prav tako na življenje in smrt gnana, šlo je — in gre še — za bitje ali nebitje Slovencev kot evropskega naroda. Šlo je — in gre še — za to, ali navzlic vojni ohranimo duhovno, kulturno ter civilizacijsko pridobitve, do katerih se je Evropa priklopala, ali pademo za sto, celo več sto let nazaj, na stopnjo najstrahotnejše življenjske zaostalosti in socialnega suženstva.

Slovensko ljudstvo je na ta prizadevanja sovjetskega imperializma odgovorilo z ne. Šlo je proti najemnikom svetovne revolucije v boj tako rekoč golih, pa še to zvezanih rok. Kazalo je junaštvo brez primere, doživljalo poraze, bilo v svetu deležno zasramovanja od tujcev in od lastnih zmagljivcev; zabredlo je po 8. septembru zaradi izdaje tistih Savojevcev, ki so trdili, da je njihova zgodovinsko, tisočletno poslanstvo, braniti Evropo pred komunizmom, v nevarnost, da ga rdeča revolucija zadusi.

In bi ga tudi bila, da ni v tisti usodi našlo poti do edinega naravnega in načelnega ter k sreči dobro oboroženega zaveznika vseh tistih narodov, ki v svoji hiši in Evropi hočejo rajši pogin kakor boljševizem — do Velike Nemčije.

Nemški vojak je izmučenemu, dvakrat izdanemu slovenskemu trpinu na gorečih razvalinah njegovega doma podal roko in puško. Slovensko ljudstvo, ki si nikakor ni želelo komunizma in njegovega osvobođenja, je pred kominterni ter njeno slovensko spako, Osvobodilno fronto, začelo božati v varstvo edine sile, ki ga more braniti pred boljševizmom.

To je bil prvi njegov odgovor na moskovske in londonske slavospeve o svobodi in

demokraciji v bivši Jugoslaviji. Prav pri slovenskem narodu se je najprej uresničila napoved, ki so jo izrekli tisti, katerim je ta preobrat in odgovor naroda najbolj najljub. Angleška revija „The Nineteenth Century and after“ je letos aprila, ko so sovjetska prizadevanja za nadoblast v srednji in jugovzhodni Evropi začela z vso silovitostjo prihajati do izraza, zapisala:

»Če se bo v vzhodni in jugovzhodni Evropi razširil strah, da bi to pokrajino prišlo pod izključno rusko oblast, bo prišlo do obsežnega zbiranja sil pri vseh tistih, ki bodo smatrali Nemce za svoje zaščitnike. Ni ga med Baltikom in Egejskim morjem naroda, ki bi glede tega vprašanja pri njem vladala nasprotja...«

Tako se je zgodilo pri nas; tako se bo zgodilo pri slovenskem narodu, ki bo na svoji koži in na svoji usodi začutil, kaj mu prinaša boljševizem.

Kominterni ni mogla sveta prepričati s propagando o vojaških uspehih svojih najemnikov na bivšem jugoslovanskem ozemlju. Kje nekil če bi bilo res samo tisto, kar so po poročilih londonskega radia banditi Osvobodilne Fronte dosigeli zgoj v Sloveniji,

bi morala Nemčija vsaj pred mesecem dni kloniti. Ker svet vidi, da je v resnici vojaško močnejša, kakor je bila, ne verjame več.

Zato je bila potrebna nova igra:

Stalin je zapovedal ustanoviti »pravde« jugoslovanske »ljudske vlade«. Ta vlada zdaj dopoveduje svetu, da ima v bivši Jugoslaviji, zlasti pa v Sloveniji, vse oblasti. Pod njo žele jugoslovanski narodi prvič v svoji zgodovini doživljati popolno svobodo in demokracijo. To dokazujejo zlasti »prve svobodne volitve« v Sloveniji in neprotirani vojaški uspehi komunistov pri nas. Neprenehoma padajo nezavzetne trdnjave: Turjak že drugi ali tretjič, Grahovo, zdaj najbrže Kočevje, železniške zvoze med Ljubljano in Trstom sploh že tri mesece ni...

In tako dalje: uspeh za uspehom, svoboda za svobodo...

Slovensko ljudstvo pa ve danes drugačno resnico o tem, kakšna je oblast nove »ljudske« vlade, ki je pri nas zastopa OF s svojimi tolparami. Zaradi tega odgovarja na vse tuje propagande po svoje, tako kakor smo že zapisali.

Drugi odgovor pa je dalo v nedeljo, ko so se ljubljanske ulice tresle od trdega koraka

njegovih pravih, svobodnih in redoljubnih, zvestih sinov. Ti so po tisoč potih ušli svobodni Osvobodilne Fronte, AVNOJA in Tita, ili k tako imenovanemu »sovražniku« po puško, stopili v trumah na plan, da bodo v zvestem bojnem tovarištvu z nemškimi vojakom branili na svoji zemlji v boj za isti veliki cilj: za uničenje komunizma.

V nedeljo smo teh borcev, trpinov »osvobodilne« vlade, ki jih od njihovega sklepa ne bo več odvrnila nobena sila na svetu, videli v ljubljani tisoč. Za njimi čakajo drugi tisoči, čaka ves narod in s tem daje odgovor na boljševiške, Titove, Vidmarjeve in druge propagandne laži.

In narod, njegove odločitve in njegova dejanja bodo tisto, kar bosta upoštevali bodočnost in zgodovina. Samo to, nič drugega.

Nekoč smo na tem mestu že zapisali, da je pomen in smisel našega političnega položaja, ki je nastal s tem, da smo čez noč dobili v lastne roke upravo bivše ljubljanske pokrajine, dosti večji, kakor pa bi si kdo na prvi mah mislil. S tem dejanjem nam je Slovincem bila ne le ponujena, temveč dana možnost in prilika, da pokažemo, že smo sposobni in voljni voditi se sami ter

živeti, delati in umirati za lastno, ne za komunistično »boljšjo« usodo. Vse to je odvisno od nas samih, ker gre pač za nas same.

Ljudstvo, ki so je po 8. septembru navzlic kravovemu razdejnanju in strahotnim žrtvam znašlo v enem, se bo znašlo tudi v drugem. Naša bodočnost je odvisna od dveh pogojev: od popolnega, neizprosne, totalnega obračuna s komunizmom ter njegovimi javnimi in skrivnimi najemniki, ter od našo pravilnosti za kovanje lastne usode.

Nedeljska manifestacija, ob kateri sta so v eni volji in enem kliku strnila slovenski domobranci in slovensko ljudstvo, nam je poročilo za prvo in napoved za drugo.

Pesek za gašenje, ki je ljubljancem brezplačno na razpolago, se sme rabiti le za protipožarne namene, ne pa za zavarovanje oken in drugih odprtin pri zaklonišču. Pesek za gašenje ob napadu iz zraka najbolje namestimo v papirnatih vrečicah od 2 do 5 kg ali v primernih zabojčkih.

Nadaljevanje s 1. strani.

in iz obrambnih hiš, obležali kupi mrličev. Komunisti so poslali čez most vozove s konji in ulanami, da bi za njimi prišli čez vodo.

Boj je trajal vso noč. Komunisti niso mogli priti do svojih ljudi k ponovnemu naskoku prej ko šele ob pol šestih zjutraj. Na mostovih in blizu njih je ležalo toliko ranjencev, da so jih odvažali z vozovi.

Zato so skušali tolovaji spraviti svoje skupine čez Rinko sto metrov više od mosta, pri cerkvi. To se jim je posrečilo.

Po tem potoku so komunisti vdrl v ta del mesta in boj se je z vso srditostjo nadaljeval od hiše do hiše v smeri proti gradu. Najhujše so bile borbe za poslopja okoli hotela »Trste«.

Med tem časom so banditi iskali po mestu žrtev za likvidacijo, preiskovali hiše ter izropali vse trgovine, skladišče Prevoda, župnišče in druga poslopja.

Ze v četrtak zvečer so pobrali v Podgorški ulici okoli dvajset ljudi, ter zvezane odpeljali proti Dolenji vasi. Usoda vseh teh ljudi je doslej neznana. Domnevajo pa, da so jih komunisti v svojem besu zaradi izgub takoj pobili.

Topovi so grmeli čedalje huje in podirali zidove. Tudi kočevska župna cerkev je bila pri tem tako močno poškodovana, da bo treba mnogo dela, da bo spet obnovljena. Uničene so dragocene freske, pa tudi oltarji in druge.

Boj za kočevski grad

Domobranci so se morali v soboto zjutraj umakniti v grad. Komunistom je uspelo postaviti top pri cerkvi ter od tod grad obstreljevati. Branilci so srdito streljali z gradu zlasti na mostova ter zadrževali napadačeve tope, ki so se za čeno največjih žrtev prebijale v predelu okoli hotela »Trste«.

Vse dopoldne je v soboto divjal strašen boj. Na ulicah med gradom in Rinko so se prvi komunisti pojavili šele v soboto ob dveh popoldne. Oprezno so se pomikali od hiše do hiše, spraševali ljudi, kje se skriva kak domobranec, in jim grozili, da bodo požgali vse, vse pobili itd. Dihal se je počasi pomikala proti gradu, po ulicah pa so se valjali ranjenci.

Ko so komunisti prišli v pravo razdaljo do gradu, so začeli klicati branilce, naj se vdajo, ter kričati svojim tovarišem ujetnikom v gradu:

»Tovariši, razbijte vrata, vdrite, vdajte se!«

Vpili so in grozili, da bodo vse uničili, in kričali:

»Grad bomo požgali, vse v njem pa podušili! Po mestu so se že bahali, da se grad pripravlja na vdajo, po gostinlah pa naročali večerjo, češ v eni uri bo vse uničeno, potem pa bo veselica, miting, ples in godba.

Združeni branilci pa so vsak poskus, da bi se rdeča drhal približala gradu, odločno odbili. Zato so tope znova začele napadati grad s težkim orožjem.

Topovski ogenj je trajal vso noč. Branilci so zdaj pa zdaj z raketami razsvetljevali prostor okoli gradu, da se v temi ne bi priplazili kdo izmed napadalcev v nevarno bližino. Komunisti so seveda spuščanje raket razlagali po svoji bete rakete so jim pomenile prošnjo za vdajo, rdeče rakete pa klice na pomoč.

Tovarištvo brez primere

V soboto dopoldne je poveljstvo gradu poslalo komunističnim prednjim stražam odposlanca dr. Premrova s predlogom, naj bi tole prenehale s streljanjem v prvo grajsko nadstropje, kjer so ležali številni ranjenci.

Odposlanec se je vrnil, komunisti pa so že po kratkem času začeli s topovskim ognjem obsipati vprav ta del gradu. Z namenom, da bi branilci pridobili časa, je poveljstvo obrambe poslalo iz gradu parlamentarca s predlogom za ustavitve sovražnosti. Po kratkem času je parlamentarec prinesel odgovor, da morajo branilci oddati orožje, življenje pa da je zajamčeno je nemškimi vojaki. Razumljivo je, da je poveljstvo tak predlog odbilo, saj je krvavi boj združil domobranci in nemške vojake v neoljudsko tovarištvo in skupno usodo. Boj se je nadaljeval in trajal vso noč od sobote na nedeljo. Komunisti so imeli že svoj načrt in so se veselili, kako bodo krali domobranci.

Ze pri prvih napadih je padel tolovajski divizijski poveljnik Bračič, poleg njega pa še brigadni poveljnik z lažnim imenom »Per«, po rodu Črnogorec, ter dva bataljonska poveljnika. Divizijskega poveljnika Bračiča so komunisti pokopali med bojem.

Pomoč prihaja

Nemški vojaki in domobranci so tovariško vztrajali na svojih postojankah, civilno prebivalstvo ter celo komunistični ujetniki sami pa so pomagali branilcem nositi orožje, samo da bi vzdržali, zakaj med tem je že prihajala pomoč.

Ze v soboto dopoldne se je prikazalo nad Kočevjem letalo in prineslo junaškim branilcem strelivo, ki ga je spustilo na grajsko dvorišče. Brž ko se je pokazalo letalo, je topovski ogenj prenehal, med komunisti je nastal prelah, med civilnim prebivalstvom pa toliko začeljen odhiti.

V nedeljo zjutraj je postal položaj za komuniste še težji. Nad mesto je spet prišlo letalo nemško letalo in s strojnimi obdelovalci rdeče tope, ki so begale in iskale zavetja med ruševinami. Žrtev je bilo toliko, da jih komunisti niso mogli z nevarnih točk več odvažati.

Ker so napadalci videli, da ne bodo več streljali odpora branilcev, so začeli dvornice in hleve za gradom, da bi se vnel tudi grad. Pozneje so skozi odprtino v grajskem zidu, ki so jo naredili s topovi iz neposredne bližine, zažgali grad v pritičju.

Ko je nemško letalo odletelo, so znova napadli. Gradu samega niso več naskakovali, ker je bila obramba premočna. Vsa poskus, da bi se približali gradu, so plačali s številnimi žrtvami.

Višek boja in zmaga

Višek boja je bilo nedeljsko dopoldne. Takrat so začeli komunisti z vso silo obstreljevati grad s topovi in metalni min. Domobranci in nemški vojaki s poveljniki Gutthom, Jakšem in Sabičem so vztrajali še naprej ter se odločili, da bodo branili grad

do zadnjega moža. Takega tovarištva, kakor se je pokazalo tu, nemški borci po lastnih izjavah v vseh dosedanjih bojih še niso videli nikjer.

Komunisti so že v nedeljo dopoldne slutili, da prihaja pomoč. Zato so se umaknili, vendar pa še vedno streljali. Ko je bila sila najhujša, je prišla nemška pomoč.

»General« Avšič, ki je vodil vso akcijo, je poslal v Dolenjo vas posebno poročilo, v katerem je dal tamkajšnjim skupinam povelje, da morajo na vsak način zadržati Nemce, ki prodirajo proti Kočevju. Nemške sile so imele večurni boj pri Jasenah, za jelo kurirja in pri njem našle Avšičevo pismo. V tem boju so imeli komunisti velike izgube in so se morali umakniti v gozdove.

Nemci so komunistične tope s svojim nepriznanim vdorom v mesto tako presenetili, da se ostanki niso mogli niti umakniti. Tope so metale prože proč in skušale zbežati. Vse pa je zadel neizprosna kazen — smrt.

Po mestu so ležali kupi komunističnih trupel, in sicer vprav na tisti cesti, po kateri so pred meseci vlačili številne nedolžne žrtev v Mozelj.

Grajska posadka je izvedla izpad in obratuna z bežečimi tolovaji, ki so se še mudili

v mestu. Tope so tik pred umikom zažgale Engelo vo hišo ter hleve družbe »Emona« na levem bregu Rinke. Vse je pogorelo do tal.

Zaradi ognja iz grajskih hlevov se je vžgal tudi grad. Požar je zajel grajsko streho in tako je zgorelo v gradu skoraj vse (v gradu je bilo okrajno glavarstvo, sodišče in zasebna stanovanja).

Banditi, ki so po padcu poveljnika divizije Bračiča Mirka nastopili pod novim poveljnikom, Dakijem, so bežali čez drn in strn.

Prebivalstvo se je oddahnilo. Ljudje so se od veselja objemali, da so srečno prestali vse to gorje in strah.

K ranjencem v gradu, okrog 70 po številu, so takoj pritekli zdravniki in jih obvezali. Vseh žrtev iz domobrantskih vrst je 28. Komunisti so v svoji besnosti nekaj ujetih ranjenih domobrancev mučili na najstrašnejše in najbolj nečloveške načine. Enemu so iztaknili oko, izbili zobe in ga pobili s puškinim kopitom. Drugega pa so živega pekli.

V sredo so žrtev položili v krste in jih položili pred grad. Tja so prihajali ljudje v trumah in se klanjali pred junaškimi branilci, ki so žrtvovali svoja življenja, da bi drugi živeli.

Žrtve so počastili s svojim obiskom tudi okrajni komisar prof. Uršič, okrajni načelnik notar Lesar in drugi.

Pobite komuniste so po izrečnem nalogu morale pobirati po mestu kočevske »tovarišice« in jih morale tudi pokopati.

Žrtve

Med žrtvami so naslednji junaki: Kordan Mirko in Anton, po rodu iz Dui pri Litiji, Skolj Anton s Kozjake, Urbančič Franc iz Mirne, Sevske Franc iz St. Ruperta, Kastelic Vinko, Skoda Evgen in Franc, vsi iz Cateza, Sinti Jože, Pečnik Lojze, Rabzelj Ignacij, Grubar Anton, Vrtičič Franc, Skedel Janez, Zupan Janez, Spilar Jože, Zagorec Ignacij, Lužar Janez Zevnik Alojz, Golobčič Alojz, Pavlin Jože, Čujnik Anton, Hočevar Janez, vsi iz St. Jerneja; Jurečič Franc od Sv. Križa, Bakšič Lojze iz Rake, Miklič Franc iz Skočjana, Kastelic Anton iz Smihela, Murz Janez iz Dolza in Spilar Janez.

Poleg teh žrtev pogrešajo še naslednje: Bizjaka Franca, Martinčiča Antona, Hočevarja Jožeta, Luzarja Jožeta, vse iz St. Jerneja, Zorka Alojza, Lukša Alojza in Princa Janca, vse od Sv. Križa.

Med civilnimi žrtvami so šolski nadzornik Peterlin Alojz, dalje Škerljeva najmlajša hči, kateri so komunisti že zadnje ubili očeta, mater, brata in svaka; služkinja pri dentistu Stokl. Mrtvemu nadzorniku Peterlinu so razbojniki vzeli denar in ga sezuli. Vzeli so mu tudi uro in vse, kar je imel pri sebi.

V bojih v okolici Kočevja, v Dolenji vasi in v mestu samem je padlo najmanj 700 komunistov, številu ranjenih pa tudi ni dosti manjše. Očividci pripovedujejo, da so komunisti samo iz mesta odpeljali okrog 70 trupel, mnogo pa so jih odnesli na nosilnicah. Ranjence so spravljali tudi s splavom čez Rinko.

Tako se je končal komunistični napad na Kočevje. Banditi so tokrat krvavo občutili, kaj pomeni prisega domobrancev in kaj pomeni vojaško tovarištvo med tistimi, ki poznajo samo enega sovražnika: boljševizem.

»SVETU« je bogato pisana beseda

gal Ofarjem, če ne še kaj več. V ambulanti so ležali po večini ljudje, ki so bili zdravi, ali pa so imeli kako lažjo neozdravljivo bolezen. Seveda so bili samo iz vrat OF. Videti je bilo, da sta bili dve sobi že kar do loženi v te namene. Istočasno pa so se mudili po zgradbah pošten ljudje s svojo boleznijo, ker jih doktor ni hotel sprejeti v ambulanto, češ da je polna. Se tako daleč je prišlo, da je zelo bolnega biv. jugoslovanskega podčastnika Hočevarja že po dveh dneh poslal nazaj v zgradbo, ker je pač po pomoči prišel v eno izmed rezerviranih sob. Tam jim je bil gotovo na poti.

Ti gospodje, ki so ležali zdravi v ambulanti, so dali seveda v svojih sobah prostora za razne sestanke in se tudi sami udeleževali. Tu se je odločilo, katere izdajalce iz taborišča je treba likvidirati. Od tu so hodili na sestanke v mesto z motivacijo, da gredo na zdravniški pregled v bolnišnico. Od tu so preštevati ljudi in delali seznam, kdo hodi k sveči maši v kapelo, ki je bila zraven. Da, to se je še marsikaj sklenilo in bo marsikomu še vroče, ko mu bomo predložili dokaze, kaj vse je predlagal in zahteval na sejah v teh prostorih.

Poglavje zase pa je zbiranje denarja in njega uporaba. Ker je komanda premalo zalagala ambulanto z zdravili, se je naenkrat podražilo vino za 1 liro pri litru. Tako so pri zadnjem zbiranju zbrali približno 6.000 lir. Vemo pa tudi, da je »Samopomoč« stavila na razpolago mnogo zdravil in precej dragih injekcij. Za katere bolnike so se v ta sredstva porabila, nam ni bilo objasnjeno. Vemo pa, da so vsi naši fantje, ki so se zatekli po zdravniško pomoč, morali plačati, pa naj bi bila to injekcija ali samo mala obveza. Če gospod zdravnik misli, da je to obrekovanje, mu lahko pripeljemo fante, katerim je to stvar računal, in to v liral, ne v bonih, ki so bili plačilno sredstvo v taborišču. Ne vem, kako je bilo s plačevanjem pri Ofarjih, ker se z njimi nisem družil. Ali je tudi njim računal, bo gospod Klepec sam povedal.

Gospoda Klepeca na vprašamo:

1. Zakaj je dopustil, da se je ambulanta uporabljala v komunistične namene, ako je res tako protikomunistično usmerjen, kakor sedaj govori v Ljubljani?
2. Zakaj je v Padovi gospod doktor ni nastopil javno proti OF?
3. Zakaj ni nikoli podal obračuna za denar, katerega je ambulanta prejela od internirancev?
4. Zakaj ambulanta ni nikoli razglasila, da je prejela od »Samopomoči« zdravila. Tako bi marsikdo vedel, da mu zdravil ne smejo računati, ker mu jih je preskrbel pošten slovenski narod?
5. Ali se je tudi v padovanski ambulanti pripravljala zaloga zdravil in pa obvez za ofarske namene?
6. Zakaj je dopustil, da se je denar, zbran od revežev za zdravila, uporabljal v propagandne namene OF?

Da, gospod dr. Klepec gotovo ni računal, da nas bo kdaj videl strnjene v vrstah domobrancev, ter da bomo od njega zahtevali obračun. Pa naj tudi ve, da na besede ne damo nič; za nas so merodajna samo dejanja, in sedanja.

Ostali gospodje pa, ki so se ehajali v ambulanti in vedno govorili o socialnem redu, se danes shajajo po ljubljanskih gostilnicah in jedo pečenko. V te prostore pa je dostop revežem prepovedan, da jih ne bi motili s prošnjami, ko si ta gospoda baše svoje sile zelode.

Povemo pa vsem tem laždobrotnikom:

Mi se borimo za pošteno in pravično stvar. Ne mislite, da je pozabljeno vse, če smo do danes molčali. O, še dobro vemo, kaj so pomenili za OF orožniški stotnik Legat, podpolkovnik Trampus, Kopac, Mišigoj, prof. Kunst in še vsi ostali na sestankih tam v ambulanti.

I. V.

»SVET« na sleherno knjižno polico!

Tovarištvo na življenje in smrt

Zadnji kočevski dogodki, kjer so jih komunisti dobili po glavi, kakor taka roparska drhal zaslužili, so pokazali dvojce: da je naša domobrantska sila sestavljena iz naših najboljših in najbolj gorečih borcev, sila, ki je duhovno dorasla komunistični razbojniški miselnosti in vojaško dorasla po nekaj dobrih tednih komunistični »vojski«, in da je ta domobrantska sila v eni misli tesno povezana z nemškimi vojaki, ki je zvest in iskren tovariš vedno ter te ne zapusti v najhujši uri, kakor smo bili navajeni n. pr. od laških cesarskih vojakov.

Našemu in nemškemu vojaku stoji nasproti skupen sovražnik: komunizem in vsi njegovi privrasci, katerim velja naš boj.

Ko se je rodilo naše domobrantsvo, se je marsikdo namrdnil, marsikdo ni hotel in maral verjeti, da se bo ta sila razvila v branik našega naroda, in marsikdo je upal, da se bo razblinila v nič. Toda v tej sili je grozeče plamtel gnev in se pripravil na izbruh, ker preveliko je bilo groze. Roka je samo čakala, da dobi nekaj, s čimer bo udarila in masevala pomorjene rojake, izropane in požgane domove. In ko je dobila, je udarila. Ta udarec se pozna v Kočevju, kjer je padlo ogromno število komunističnih razbojnikov. To število je tako, da se še komunistom zdi preveč, in skušajo zdaj svoje upajoče izraelee v Ljubljani in drugod prepričati, da ni res. Komunistični radio bo seveda razglasil, da so komunisti v Kočevju pobili vse izdajalce in 15 nemških divizij ter uničili vsaj eno tankovsko divizijo. Ob tem ali podobnem poročilu se bodo naslanjali upajoč izraelci. Pa je naj sel Naj sanjajo naprej! Spememu zajcu je laže skočiti za vrat.

Komunistični borci za »narodno« svobodo so med bojem ponujali nemškim vojakom prost odhod, če se vdajo in izroče domobranci njim. Ti osvobodjevalci se skozi borijo, da bi šlo čim več Slovencev pod ruho in čim več domačij v dim. Navajeni so bili takih kupčij s cesarsko laško vojako.

Toda sedaj so se zmotili. Pred seboj so imeli nemškega vojaka, ki pozna dvojce: kaj je in kaj prinaša komunizem — to je spoznal na vzhodnem bojišču — in kaj je vojaška čast ter pravo tovarištvo. To drugo si je pridobil v svoji slavni vojaški zgodovini.

Posadka hrabrih kočevskih domobrancev je zdržala v junaškem in tovariškem boju ob strani nemškega vojaka. To je tista posadka, ki so jo Italijanski cesarski izdajalci že ob kapitulaciji hoteli izdati in izročiti komunistom, pa se je prebila in ušla. Zdaj, ko se je ponudila prilika, da masčuje svoje mrtve soborce, je to storila — in temeljito!

Vemo, da se komunisti dušijo v besu, ker so si tako krvavo skrhal zobe. Povemo jim, da si jih bodo popolnoma polomili, ker takih udarcev jih čaka še dosti. Ko jih bodo dobili še nekaj, jih bo ostalo pri nas še za njihov poslednji ples. Za konec pa bodo poskrbeli domobranci z ramo ob rami z nemškim vojakom.

Tovarištvo, ki sta ga začela in zapečatila boj in zmaga v Kočevju, je v boju proti komunizmu tovarištvo na življenje in smrt!

S. D.

† Urednik Viktor Cenčič

V petek, 17. decembra, je legel k večnemu počitku urednik »Slovenca« Viktor Cenčič. Pogreb je pokazal, koliko je pokojni imel prijateljev in znancev, ki so njegov odhod na ono stran bridko občutili.

S pokojnim Viktorjem Cenčičem lega v grob eden od slovenskih časnikarskih starešin, ki je spoznal, kako prav in koristno more služiti človek s pisano javno besedo svojemu narodu in slovenstvu. To svoje delo je opravljal do zadnjega z veliko in nezmanjšano vnemo, dokler ga ni huda bolezen položila v posteljo. Z isto vztrajnostjo in žilavostjo je delal kakor se je upiral nezahvalni obiskovalci. Toda volja je klonila pred višjo Voljo.

Smrt je za delovnega človeka bridka zadnja preiskunja, zanj pa je bila še večja, ker ni dočkal tistega, po čemer je njegovo srce najbolj hrepenelo: da bi dočkal lepše čase svojega ljudstva, za katerega je skozi delal, se z njim veselil in žalostil, vedno pa ostal eno — dober in zvest njegov sin.

Naj po zvestem delu v svojem poklicu počiva v miru. Kadar pa se bo našemu narodu po hudi bolezi obrnilo na bolje, bomo naredili posebno izdajo in jo naslovili: starem zvestemu delavcu in sedanjemu narodu Viktorju Cenčiču. Veseli jo bo, obraz se mu bo raztegnil v smeh in rekel bo: »All nsem rekel, da bo tako!«

Hišni starešine protiletalske zaščite, pogledite večkrat, če je zaklonišče v redu in podstrešje izpraznjeno. Plinski in vodovodni zapirali morajo biti vedno prosti in lahko dostopni; pazite na to sedaj, ko dovažate kurivo.

Primorci, prijavite se v Slovenske narodne straže!

Oklic poveljstva Slovenskih narodnih straž na Primorskem

PRIMORCI!

Tudi našo lepo Primorsko in Goriško si je mednarodni zločinski komunizem izbral za svojo krvavo žrtev. Tudi pri nas poskuša pod sleparsko krinko osvobodilnega boja izvajati najhujši teror nad poštenimi Slovenci. Našo lepo deželo hoče prekriti z ruševinami in jo preplaviti s krvjo, spremeniti jo hoče v pokopališče!

LJUDJE PRIMORSKI!

Zdaj nam gre za bitji ali ne bitji! Strnimo se, vstanimo in družno kot en moč pobijmo tega uničevalca in najbolj zagrizenega sovražnika naših narodnih svetinj!

Komunistična OF nam hoče vzeti naše slovenske šole, ki so se nam zdaj po tolikih letih slednjič vendarle odprle! Pobija nam naše župane, ki so se postavili na čelo naših bratov in sestra na Primorskem!

Slovenci Primorci!

Zadosti je gorja, zadosti prelite krvi in ruševin! Nič več nočemo grobov! Mi hočemo živeti!

Iz nas samih je v tej najusodnejši uri primorske zgodovine izšla pobuda za ustanavljanje

SLOVENSkih NARODNIH STRAŽI

Oblasti so temu našemu pokretu naklonjene in so ga pripravljene podpreti.

Zato kličemo vse Primorce, moše in fante, da vstopajo v Slovenske narodne straže!

Kličemo vse, prav vse, ki še čutijo in mislijo slovensko, ki so siti varljivih in umazanih gesel komunistične OF!

PRIMORCI!

Prijavljajte se v Slovenske narodne straže, ki vam bodo ohranile vaše imetje in življenje. Prijavljajte se od 16. decembra naprej!

Vsi, ki bodo vstopili v Slovenske narodne straže, bodo pravi slovenski vojaki. Zagotovljena jim je plača, obleka in vsa oskrba njim in njihovim družinam.

Reka, Trst, Gorica in Postojna so zdaj zbirališča Slovenskih narodnih straž!

PRIMORCI!

Pokažimo, da smo Slovenci! Ne preslišimo tega krika naše na smrt izmučene zemlje, ki nas poziva na oborožen odpor proti našemu največjemu sovražniku — komunizmu v OF, ki se je v peklenški zaroti zvezal z izdajalsko savojsko divizijo »Garibaldi«, da bi naš narod uničil in potepal!

Slovenci Primorci!

Domovina sama hoče, da primete za puškel Vsi v Slovenske narodne straže!

SMRT KOMUNIZMU! SMRT OF! ŽIVLJENJE PRIMORSKI IN GORIŠKI!

Poveljstvo SLOVENSkih NARODNIH STRAŽ

Taboriščna ambulanta v Padovi - gnezdo OF

Dnevnik »Slovenec« je 7. novembra prinesel daljše poročilo, iz katerega je razvidno delovanje komunistov proti poštenim Slovincem v taborišču v Padovi. Omenjeno je bilo tudi, da bo o vlogi ambulante obširneje poročal prihodnjič. Ker pa do danes še ni nikdo o tem nič pisal, bomo na kratko opisali, kako so komunisti izrabili tudi ta kraj v svoje namene, ne glede na svoje najbednejše brate.

Prve tedne, ko smo bili v taborišču, ambulante sploh ni bilo. Ko pa je komanda dala na razpolago del zgradbe v te namene, so seveda vodstvo prevzeli zdravniški italijanske vojske. Sčasoma pa je vse to prešlo v roke zdravnikom-internirancem.

Kako in kdaj pa se je vse organiziralo v komunistične namene, interniranci preproste revnejšega stanu sploh nismo opazili. Saj je šlo nam bolj po glavi, kako se bomo preživeli — lakota je bila iz dneva v dan hujša. Gospodje pa, ki so imeli nalogo organizirati OF v taborišču, niso trpeli pomankanja, saj so imeli dobre zveze z italijansko vojsko in potem njih dobivali razne dobrote od zunaj, — tudi od padovanskih komunistov; začeli so z organizacijo OF, ki pa zaradi nerazpoloženja za OF med interniranci ni smela priti s firmo na dan. Tako se je pojavila v začetku decembra 1942. S ojalna akcija in v okviru te akcije zdravniški odsek pod vodstvom zdravnika dr. Arka.

Nas je od začetka to razveselilo, saj so se vsi zdravniki odzvali povabilu, naj sodelujejo pri lažšanju gorja bolnikom. Vendar so nas še prvi razgovori med zdravniki presenetili. Zvedeli smo namreč, da se je go-

spod doktor postavil na stališče pomagati le onim, ki bodo kdaj narodu še koristili, ostale pa, ki so že tako izstradani, da bi, če tudi bi jih ohranili pri življenju, bili narodu samo v breme, pustiti v nemar. S tem se je postavil čisto na komunistično načelo. Resnici na ljubo pa moramo omeniti, da niso vsi zdravniki soglašali s tem, in so mnogi prišli za delo res iz usmiljenja do vseh bolnikov, samo tudimo se, kako to, da svoja odseka niso mogli očistiti komunistov. Da pa ni ostalo samo pri izjavi gospoda zdravnika in da je vsa pomoč, bodisi zdravniška ali v živilih, temeljila na načelu: pomagati ljudem, ki so za OF, vemo vsi, saj smo bili večkrat navzoči pri zdravniškem pregledu za podporo S. A. Tu so danos fantje, ki lahko potrdijo, kako so jim pri pregledu odklonili pomoč, čeprav so komaj stali pokonci; pa drugi strani pa so dajali pomoč fantom, ki so imeli po dva zavika jestevin, poslanih od doma. Seveda so bili prvi poštepi, protikomunistično usmerjeni Slovenci, drugi pa so se že kakor koli udeleževali v OF.

To je bil začetek. Iz dneva v dan so se silšale v taborišču pritožbe o poslovanju ambulante. Gospod dr. Arko je bil iz nam neznanih vzrokov prestavljen v drugo taborišče, in vodstvo je prevzel gospod dr. Klepec Janko, zdravnik z Vrhnike. S. A. je kmalu prenehala delovati, češ da v taborišču ni več pomoči potrebnih. (Takrat bi si moral predsednik S. A. profesor Kunst Viljem vzeti časa in po zgradbah malo pregledati, koliko je bilo še potrebnih. Razumemo pa, zakaj je končal delo, saj je bila OF zasidrana v zdravniškem odseku.) Ostal je le zdravniški odsek, ki je prejel od S. A. približno 7.000 lir za zdravila. S tem trenutkom je ambulanta služila bolj za urad OF kakor pa za zdravniške namene. Ne mislimo obrekovati, posebno ne dr. Klepeca, saj dejstva sama govore, da je vsaj poma-

V vsako hišo »SVET«

Presodi sam sebe

Kako je s teboj, prijatelj, znanec, tovariš, brat, dekle, žena, sin, učenik? Kako si usmerjen danes, kako si bil pred letom, kako pred tremi, štirimi leti? Presodi sam sebe, premisli, preudari, poglubi se vase in poglej, kam gre tvoja pot. Poznam te že nekaj let in pred leti si se mi zdel povsem dostojen človek. Takrat bi ne mogel niti najmanj dvomiti v tvojo idealno čistost in poštenje. Dasi je tu pa tam lučkica senca mimo tebe, vendar čez to ni bila niti najmanjša sramota, ti si ostal v očeh vseh teh, ki so te poznali, prej ko slej načelno čist. Zato sem bil močno presenečen, ko sem slišal, da si tudi ti že zašel med one, ki jim pravijo tolovaji. Ne le presenečen, temveč razočaran sem bil nad tvojim početjem, a ko sem se končno tega zavedel, se me je polastil gnus do človeka, ki je zmožen takih podlosti.

Prvi znaki tvojega poloma s pošteno človeško družbo so se pokazali že pred letom. Kadar koli sva se srečala, si se mi izmikal, pogled povesil v tla ter hitel mimo, kakor bi nikogar ne videl. In ko sem te nekoč le ustavil in te nagovoril, takrat sem uganil, kako je s teboj. Govoriti sem hotel odprito besedo s teboj, kako ti gre, kako misliš in kaj delaš? Prijatelj prijatelju bo pač smel odkrito govoriti kakor brat bratu. — Ali ti si se tako čudno izmikal odkritemu razgovoru, samo to si poudarjal, da si vsega sit, da se ti vse gubi in da naj vse skupaj vrag pobere. Dvakrat, trikrat sem skušal izveči kaj drugega iz tebe, a si se le izmikal, čeprav sem ti odkrito priznal svoje misli kot dobremu prijatelju. Ti si samo nervozno zavijal oči, a obenem hitel pritrjevati mojim besedam in mojim obsodbam vse te neizmerne zlobe; vmes si se še celo dvakrat cinično nasmešnil, kar tudi ni ušlo mojim očem. Nisi bil toliko mož, da bi mi priznal, kam si zabredel, potuhnil si se pred mano, hlinil se mi in hinavsko zavijal oči, potem pa hitel k svojim privržencem in tam grad obrekoval. Ko sem to zvedel, sem te šele spoznal.

Prijatelj moj, kje so tvoja načela, ideali? Kako si se pred leti razvnel za najbolj sončne strani narodnega življenja. Do solz si bil ginjen v svojem navdušenju, bil si pravi idealist, in človek bi mislil, da boš dal kri in življenje za svoj narod. Zametaval si vse, kar je bilo protinarodno; kolikokrat si se zgrazal nad židi kot velikimi narodnimi in človeškimi škodljivci. In zdaj si vsa ta svoja sveta načela zavrnil, na vse svoje ideale pljunil? Prijatelj, v oči me poglej! Ali mi ne moreš pogledati naravnost, zakaj povešaš pogled? Ne moreš tajiti, tam si v tisti krvavi bratovski, ki domuje v teminah. Krvave roke imaš, da od prstov ti kaplja bratovska kri... Četudi nisi osebno še nikogar umoril, vendar se tudi tvojih rok drži bratovska kri, zato ker si tam zapisan, ker morilce podpiras, z njimi sodeluješ, čeprav samo s tem, da jim daješ potuho ali samo skrivaj z njimi simpatiziraš. Krvave roke imaš omadeževane z bratovsko krvjo, ki si je nikoli več ne zbriseš. Pečat bratovstva imaš na čelu, zato te zaničuje, a narod naš te je preklel...

Načela svoja si pogazil, narodne svetinje opijljal. Za koga se boriš? Mar za blaginjo slovenskega naroda? Za Jude se boriš, za mednarodno judovsko zalego, proti kateri si pred leti taklika besedilil. In prav to je tisto, ki ti je razgalilo značaj. Got materialist si, sebičen, ki išče ob tej narodni nesreči le lastnih koristi. Kaj ti je narod, kaj lastni brat, poletisi se boš njegovega borgega imetja, na njegovem grobu boš zaplesal s kantarico v roki. Kajti če gledam tvojo ravnodušnost, tvojo brezžutnost ob vseh teh grozodejstvih, me presune strahotna misel, da bi bil tudi ti zmožen plesti na naših grobovih, kakor plešajo človeške hijene na Dolencjskem.

Morda boš temu krutemu sumničenju oporekal? Nič ne boš oporekal, saj te vidim, kako si skomignil z ramo, a okrog ust se ti je nabral ciničen nasmehek. Si res še tako globoko padel v tem letu ofenzive krvave bratovščine? Komu na ljubo si na vse svoje ideale pljunil, za koga se tako strastno zavzemaš? Za Jude, za judovsko zalego, za judovsko nadoblast. Se mar Jud bori za narod, morda celo za blaginjo našega naroda? Smešno misliti. Jud ne pozna naroda ne čustva ne ljubezni do bližnjega; njegovo bojno geslo je »Smrt narodu, svoboda komunizmu« — njegovo bojno sredstvo je laž, njegov bog je moloh, njegov dom so bančni tresori, njegova ideja je svetovna revolucija, a njegov cilj svetovna nadoblast. In v imenu te proklete ideje so njegovi verni učenci zanetili požar na naši zemlji ter pobili strahotno število naših ljudi, a zastrupili s svojim strupom vse tiste, ki nimajo trdnega značaja. Da, prijatelj Emil, med temi si tudi ti. Tudi ti si inficiran, tudi tebe lomi božjast, kadar poslušas kaj neugodnega proti njim. Koliko si besedilil o Goriški. So pa končno prišli narodni osvoboditelji, ti tvoji pajdaši, ter pričeli s svojo kaznovano akcijo nad trpinčeni narodu. Onim pa so priznali popolno avtonomijo na tem ozemlju. Misli sem, da te bo vsaj to kaj ganilo in ti končno odprlo oči, a sem se zmotil. Hladno si zamahnil z roko in rekel: »To ni važno, glavno je, da bo Goriška komunistična! Toraj ne slovenska, ampak komuni-

Po pripovedovanju vseh, ki so se rešili iz kočevskih in ribniških komunističnih ječ, se je med jetniki najbolj junaško vedel župnik iz Begunj Viktor Turk, ki so ga komunisti zaklali v Grčaricah 24. oktobra. Dasi je bil že od prvega trenutka, ko so ga 15. septembra v Begunjah zajeli, prepričan, kakšna usoda ga pri »osvoboditeljih« čaka,

ni niti za trenutek izgubil poguma, ali pa da bi bil žalosten in malodušen. Tovarise po usodi je bodril s svojo vero, pa tudi s svojim humorjem in duhovitostjo, vse do zadnjega dne jlm je prepeval ter jlm s svojim preziranjem smrti kazal, kakšen bodi junak. Bil jlm je najmočnejša opora in tolažba.

Pokojni župnik je bil tudi dober risar in slikar. Tudi to svojo sposobnost je v ječi uporabljal za uteho svojim tovarišem, katere je pred smrtjo skoraj vse narisal. Nekaj teh risb, realno predsmrtnih fotografij o junakih, ki so padli kot žrtve komunizma, nam je po čudovitih naključjih prišlo v roke in jih objavljamo v spomin njim, pa

tudi v spomin na pokojnega župnika gosp. Viktorja Turka, ki je s tem, da je lastno bolečino in naravno grozo pred smrtjo zatajeval aer vse svoje človeške sile posvetil samo lajšanju zadnjih ur svojih tovarišev, pokazal in dokazal, da je bil duhovnik v najzlobljem in najplemenitejšem smislu te velike besede.

Oficir Štritar

† Inž. Jože Seljak, komisar »Prevodac v Cerknici

† Trgovca Alojz Matičič iz Begunj

† Inž. Vojska, poveljnik junaške posadke v Begunjah

stična, mednarodna, judovska! Kaj naj ti še rečem na to? Fej te bodi, podlež! Drugega ti po vsem tem ne morem reči. Saj nimaš nobene morale več, ne nacionalne, ne etične, niti človeške. Tudi ti si zmožen ubijati, moriti in celo žive sežigati naše ljudi, zato ker si inficiran po judovskem vbrizgu. Kakor je zahrbljen, perfiden in zloben breznarodni žid, tako ste zahrbljeni, perfidni in zlobni ti in tvoji tolovaji. Tu ste se potuhili za hrbtno domobranec, zunaj na terenu pa se skrivate za hrbe naših fantov in mož, ki ste jih nasilno pobrali in vlekli v gozdove sebi v kritje. To je največja perfidnost, ki je je zmožna junaška komunistična vojska. Pravovernemu komunistu je važno, da on sam nič ne žrtvuje, najmanj še glavo. Žato naj drugi padajo zanj, na tisoče naj jih pade za eno komunistično glavo. Komunista je škoda, brez njega ne more biti bodočnosti; komunist in žid sta potrebna kot seme za novo dobo. Njihova bojna taktika je varanje javnosti, v njihovih temnih silah je kraljestvo laži!

Prijatelj Emil, midva sva opravila. Milo ime imaš, a kruto dušo, zato mi ne bo žal, če se nikoli več ne srečava. Priznam, vsi smo nagnjeni k slabemu, podvrženi raznim nezdružim vplivom in človeškim slabostim, ali značaj je značaj, ostati moraš samemu sebi. Ako sam sebe presojam in vidim, da sem ostal v bistvu to, kar sem bil: zvest svojim načelom, zvest narodu in ljudstvu, tedaj si ne morem očitati, da sem zašel na kriva pota, a mislim, da mi niti nihče izmed izkoreninencev ne more očitati, da sem spričo tega izdajalec, ker ne maram med tolovaje.

Se besedo o moji bivši izvoljenki Pepini. Predlanskim, ko je bila še moja dekle, smo ji rekli Pepca in Pepika. Bila je zares ljubka dekle in najraje mi je govorila o tem, kako bo dobra in varna gospodinja. Le to me je nekoliko odbijalo, ker se je tako rada hvalila, kar naprej bi o sebi govorila, kako je vsega zmožna, kako bo pridna in kako mi bo sladka družica. Nekajkrat se mi je na izletu tudi opila, na kar pa nisem polagal posebne važ-

nosti, ker sem si mislil, da jo je pač vesela družba omamila. Ko je pa prišla nad naš narod ta nadloga, se je moja Pepika sumljivo naglo vnela za OF-arje. Ker mi pa njeno nenadno navdušenje za politiko ni bilo všeč in sem ji rekel, da ta reč ni zanj, ker se razume nanjo komaj toliko kot moj skorenj, je bila užaljena. Če je tiste skrivne sestanke opustila, ne vem, pač pa vem, da so jo kmalu nato premamili badoljevski oficirski. Pričela je kaditi cigarete, lispati se in nositi kričave obleke. Nisem bil slep, da bi ne vedel, kako je prišla do njih. Naglo je bilo med nama končano, nisem se več brigal zanj. Zavrgel sem jo, kakor je zaslužila.

Ko so pa slednjič tisti polizani oficirski šli, ni bila Pepina prav nič v zadregi. Shajati se je pričela zopet s svojimi OF-arji, saj je bila tak ves čas v njihovi službi, kakor sem zvedel. Na ljubo te službe je pogazila svojo čast in se vlačila z Badogličevci, a zdaj se vlačijo z narodnimi morilci. Kako naj ti rečem, Pepina? To, kar si: vlačuga! Slavo.

Skrb in delo dr. Jan. Ev. Kreka za slovenska dekleta v Trstu

Šest še neobjavljenih pism velikega delavca za narodov blagor

Zares lepi so morali biti časi slovenskega katoliškega političnega in kulturnega preporoda, časi, v katerih so živel močni, zdravi, vaskozki nesebični slovenski možje, ki samega sebe skoraj poznali niso, ker so vso svojo ljubezen, vse svoje velike sposobnosti in zmožnosti posvečali samo službi narodu in domovini in ji ustvarjali temelje za najrazličnejše organizacije ter stanove, na katerih je potem narod lahko mirno gradil svojo bodočnost. Časi, ki so nam dajali idealnih mož, doba, ki je vrgla na površje res najboljše, kar smo imeli in sploh premogli, in ko je na voditeljsko mesto bil postavljen samo tisti, ki je na tako mesto tudi spadal, ne po naključju, ne po zvezah ali familiji, temveč zaradi dokazane sposobnosti, nesebičnosti, ljubezni in skrbi za narod in ljudstvo.

To so bili časi, ko sta krepko orala slovensko politično in kulturno ledino danes že oba pokojna dr. Janez Evangelist Krek in njegov mlajši in zvesti tovariš ter prijatelj dr. Anton Korošec.

Delo tedanjih naših mož pač ni bilo samo iskanje pristašev, osebnih privržencev, hvalopencev in likov! Najmanj to, temveč ideja, borba za pravico, za novega človeka tako v zasebnem kakor tudi javnem udejstvovanju. Če bi tega ne bilo, bi danes ostali za temi ljudmi komaj medli sledovi, kakor so stali za neštetimi drugimi. Tako pa živi nanje še vedno vroč spomin in ljubezen vseh tistih, ki so z njimi neposredno sodelovali, kakor tudi ljudstva samega, ki še danes uživa koristi in sadove njihovega nesebičnega dela.

Bila je predpustna doba leta 1894. Čas norih in praznih veselje, tombol in maske. Tudi tedanja Katoliška družba v Ljubljani je imela tako tombolo v svojih prostorih na Starem trgu 11. Na tako prireditvi je prišel navadno tudi kak važnejši govornik, ki je imel na udeležence prireditve času in okolju primeren nagovor.

To leto je pa prišel med zbrano družbo tedanji stolni vikar dr. Janez Ev. Krek. Vsi so ga navdušeno pozdravili. Komaj je spregovoril prve besede, so se oči delavcev in delavk široko odprle in se globoko zarile v govornika. Takoj je bilo jasno, da pok. dr. Krek ne bo izgubil besedi in časa za šaljivo predpustno razvedrilo, temveč je načel takoj zelo resna in teška vprašanja: svojo besedo je močno zastavil v korist delavskega stanu, obširno je govoril o kapitalizmu in njegovih izvržkih ter močeteih, se zavzemal za delavsko organizacijo, za društvo mož, delavcev in za socialno zaščito delovnih slojev.

Delavstvo, med katerimi je bilo tudi več tobačnih delavk, je govornika navdušeno spremljalo z odobravanjem pri njegovih izvajanjih. Vse je bilo z njim ene misli, da je treba iti takoj na delo in nič več čakati ter odlašati.

In še isto leto je bila ustanovljena »Slovenska krščanska socialna zveza«. V začetku je sprejemala za člane samo moške. Delavke, ki so bile tudi na omenjeni veselični prireditvi, so bile nekam potrte. Imele so vtis, da je pok. dr. Krek nanje pozabil in da zanje še dolgo časa ne bo nastopila lepša in boljša bodočnost, doba, ko bi se lahko z organizacijo borile za svoje pravice. Toda njihov strah je bil kratkotrajen, ker je pok. dr. Krek mislil tudi nanje ter je v svoji želji in prizadevanju, da bi tudi ženi pridobil vse tiste pravice, ki so jih možki že imeli ter uživali, že naslednjega leta, t. j. dne 17. januarja 1896, ustanovil »Katoliško društvo za delavke«.

Pravila za društvo je sestavil kajpak pok. dr. Krek sam. Tudi je naprosil tedanjega župnika pri sv. Jakobu Janeza Kozmana in kaplana Matijo Mraka, da sta prevzela vodilni mesti v odboru novo ustanovljenega društva. Prvi je bil predsednik, drugi pa podpredsednik. Društvo je imelo svoje prostore na Zabjaku. Dr. Krek je rad prihajal na društvene sestanke ter tam predaval, debatiral, dajal delavkam razne na-

svete in navodila za delo v organizaciji. Jlm sestavljal razne prošnje in vloge. Če je pa bil zadržan, ga je navadno nadomestil Luka Smolnjak.

Med ostalimi tobačnimi delavkami je bila na omenjeni predpustni veselici na Starem trgu kakor tudi na ustanovnem občnem zboru »Katoliškega društva za delavke« tudi tedanja uslužbenka ljubljanske tobačne tovarne Franja Petričeva, katero je po devetih letih službe v tem tovarniškem obratu zanesla življenjska pot leta 1907 v Trst, kjer je dobila zaposlitev kot gospodinjska in hišna pomočnica. Pokojni dr. Krek jo je dobro poznal s svojih številnih ljubljanskih shodov in zborovanj.

Kot delavna in vneta članica je dr. Krekovih ljubljanskih organizacijah je Petričeva našla hvalno polje za udejstvovanje tudi med slovenskimi dekleti v Trstu, ki so bile še neorganizirane ter v strokovnem pogledu brez vsake zaščite in zaslombe. Dekleta so se navadno zbirala na sestankih Marijine družbe, katero je vodil pokojni Guštin. Družba je imela tudi svojo hišo v Via Risorto 5. V zavodu sv. Nikolaja je pa bil dom za prenočišča deklet.

Zaradi strokovnega organiziranja tržaških slovenskih deklet je Petričeva leta 1909 stopila k dr. Kreku in ga prosila za svet. Dr. Krek ji je tedaj dejal: »Večkrat sem se mislil na ta stan. Zdelo se mi je, da tudi tu ni vse tako, kot bi moralo biti, vendar nisem vedel, kje in kako naj primem, da si bom na jasem in da bo prav. Če vprašam gospodinjo, bodo zagovarjale svoje stališče nasproti služkinjam; če bi vprašal služkinje, bi sopes skoraj gotovo vsaj v nekaterih primerih zavzele preočno stališče nasproti gospodinjam, in tako bi se položaj še poslabšal. Ker ste pa vi prišli in me na to opozorili, ker vas že iz prejšnjih let poznam, ko ste hodili na naše shode in zborovanja ter donášali prispevke za list, ki sem ga jaz takrat izdajal, zato se zanesem na vas, da mi boste o tem položaju resnico povedali. Povem vam pa že vnaprej, da se bo

dalo služkinje najtežje organizirati, ker si same ne bodo znale in mogle pomagati in nimajo nikogar ob svoji strani, ki bi njih razmere in težnje dobro poznal, in težko se bo našel kdo, ki bi se hotel za to delo žrtvovati, katerega bi sam dobro ne poznal in tudi pravih uspehov bi ne moglo biti. Ve same bi premalo poznale organizatorično delo, v katerega se je treba dobro pogledati; tudi je vaš poklic tak, da ste preveč zaposlene in nimate časa misliti na to. Pri drugih obratih se skoraj povsod može dadevi zraven, ki po lastni izkušnji razumejo potrebe delavstva in vodijo društveno delo.

Dr. Krek ji je tedaj nadalje sporočil, da ravno pripravila pravila za svojo novo organizacijo J. S. Z. in da bo že kako uredil, da jih bodo lahko uporabila tudi dekleta. Svetoval ji je pa že tedaj, naj si dekleta ustanove skupino »Poselske zveze«. Naročil ji je tudi, naj dekleta pišejo o svojem položaju v liste. »Če bi pa kdaj imele pri svojem delu kakšne posebne težave in želje, lahko pišete tudi meni. Dokler sem še jaz, vam bom pomagal ali drugim naročil, da vam bodo šli na roko.«

To so bila prva dr. Krekova navodila tržaškim slovenskim dekletom za njihovo organizacijsko delo. Opozoril jih je seveda tudi na težave in ovire, ker bo treba »maršikatero žalitev in zaničevanje pretrpeti.« Slovenske služkinje v Trstu so se teh težav zavedale in so se kljub temu lotile težavnega organizacijskega dela. Vsa njihova vsestranska prizadevanja in stremiljenja se najjasneje odražajo v odgovorih in navodilih, ki jih je pokojni dr. Krek sporočal gđ. Petričevi v naslednjih pismih iz leta 1909–1911.

Prvo dr. Krekovo pismo glasi:

Abgeordnetenhaus, 14. III. 09.

Draga,

lepa hvala za pojasnila.

1. Po moji misli še niste dovolj močne, da bi mogle s posebno stanovsko organizacijo stopiti v javnost. V tem slučaju bi morda res nasprotje škodovalo Slovenkam.

Za zdaj bi zadostoval v Marijinem domu klub ali odsek, ki bi se bavil s socialnimi stvarmi.

Tam bi razpravljale:

a) osebne zadeve, ki zahtevajo pravnega varstva. V ta namen bi bilo treba imeti na razpolago advokata. Kdo bi bil v Trstu, ne vem. Ribar morda, a je zdaj čisto odsoten. Pa saj ste same dovolj kunktne. Nabaviti bi si morale poselski red za Primorsko, državljanski zakonik in natančno povedati, kam gre te ali one vrste pritožba: ali na magistrat ali k sodišču, in kaj se zahteva, da je pritožba pravilna.

V tem primeru se lahko obrnete na K. S. Z., naj ona od dr. Pavletiča ali dr. Pegana dobi pojasnila. Prijatelj — vaš vodja — mi piše, da se g. Križner zanima za to. b) Osebnih zadev, ki zahtevajo izpremembe poselskega reda in sploh zakonitega varstva poslov. To se tiče seveda cele države. Take stvari pa v list. Če je kaj posebnega hudega, bi jaz tudi lahko vložil v drž. zboru interpelacijo.

c) Organizacijske stvari, da bi res v svojem odseku imele natančne informacije o razmerah svojega stanu v Trstu;

d) zveza s služkinjami po drugih slovenskih mestih. Zabeleto: Martno društvo v Ljubljani.

»Narodne dame« kaže pustiti pri miru. V tem oziru: krotke kot jagnje, previdne kot kače. Tudi kak suneč ali zabavljico — mirno prenesite!

Za Našo moč — lepa hvala. — Reklamirajte!

Pozdravlja

Dr. Krek.

Druge Krekovo pismo govori o pravilih za strokovno organizacijo slovenskih deklet v Trstu.

»Abgeordnetenhaus, 23. VI. 09.

Draga, prilagan pravila, ki še niso potrjena, ki pa — upam — v kratkem zagledajo iz kancelije bel dan. Iz njih vidite, da je seveda knjižnica itd. ne samo mogoča, marveč da je izobraževalno delo zvezano s podpornim in strokovnim.

Zavod sv. Nikolaja je po svojem namenu patronaža v potrebi miloščine; socialnu je namen, ustrojstvo pa ne. Strokovno društvo bo te posle opravljalo zase. Če pa dobite zavod v svoje roke — živele!

(Nadaljevanje na 4. strani.)

Daki ali podoba slovenskega rdečega »heroja«

»Delomržen, zabit, nepismen tat, večkratni morilec in propadlec...«

Ne pišemo teh stvari zaradi senzacionalnosti, da bi hlatali za fantastičnimi novicami, pa tudi ne, da bi morda »ovekovečili« pomembno osebnost iz preloženosti sodobne slovenske zgodovine, pač pa zato, da bi pokazali slovenskemu izobraženstvu, kakšne žalostne, moralno nič vredne in nečloveške figure ima za svoje vodnike in malike del naše javnosti, ki se kot senca vleče za OF arskimi gosli, še bolj pa za imeni njenih prvakov.

Ni zamore n. pr. brivskemu in trgovskemu pomočniku, ki nima časa niti zmožnosti, da bi veliko premišljeval, kaj pomeni vsaka OF-arska krilatca ali pa vsako novo ime, ki se prikaže na rastlinah lističih. Njemu je zapovedano delati »štimgungo« za OF in nič drugega.

Kdo bo delal probleme, če morda že jutraj pri kavi zadržati srce blazirani ljubljanski petošolci ob imenih kot so: Tamo, Daki, Tito itd., vsem tem in še mnogim drugim ni zamere, če kot papagaji ponavljajo stokrat na dan Tito, Tito, Daki, Daki. Saj ne morejo misliti — Bog jim je sicer dal telo in dušo, razuma pa ne!

Prekleti pa je treba tisto duševno »aristokracijo«, ki v imenu neke kulturne produktivnosti zavzema najvišja mesta, a s svojo navidezno politično brezbriznostjo moralno, velikokrat pa tudi dejansko podpira ali pa vsaj malikuje vse destruktivne, nemoralne in nenarodne vloške ljudi, ki dajejo današnjemu bratomornemu klanju najvidnejši in hkrati najramotnejši pečati!

Ta klika se je hote ponižala na stopnjo petošolke. Prav tako bere zakonita, od polizobrazencev sestavljena radijska poročila in jim sveto verjame ter prav tako ponavlja in prišepetava imena Tito, Daki.

Jesen 1941 so srbski razumniki kot en mož — med njimi je bil tudi predsednik Srbske Kraljevske Akademije dr. Aleksander Belić — podpisali okoli narodu, naj preneha s škodljivim medsebojnim bojem. Obesilo je anacionalni komunizem.

Kdaj je pa naša višja kulturna družba obsedila medsebojno klanje, kdaj je obsedila ubijanja, umore, trpinčenja in nasilja po vsej slovenski zemlji? Ta družba skomizga z rameni in molči in ima za svojega nastopnega in kulturnega malika n. pr. Dakija.

Tem krogom torej podajamo podobo Dakija in njegove družine, da si jo bodo lahko prepisali v spominsko knjigo!

Pred petdesetimi leti je prišel iz vasi Sajočev v Čičariji 14letni kovački vajenec Jože Semčič in se naselil v Velikem vrhu na Blokah. Tu je odprl kovačnico in koval do danes. Poročil se je z Marijo, rojeno Anzele, na Studencu. Mož je bil tudi lovec in je dosti pil. Zaradi tega je družina trpela veliko pomanjkanje.

Ženi je bolezen zagrnila življenje. Zazela se je ogibati ljudi in tudi cerkev je popolnoma opustila. Tudi doma niso nikdar molili.

Sosedje pripovedujejo, da so morali vsako jesen posojati kovaču Semčiču denar, da si je drva kupil. Po letu 1941, kar je njegov sin voditelj pri OF, pa je stari Semčič posodil sosedom že lepe denarje. Zakonca Semčičeva sta imela 7 otrok.

Najstarejši je Jože, star okoli 45 let, poročen s Franičko Tekavec z Raven, brez otrok. Jože je izkušen kovač in je koval doma do lani. Bavi se tudi z lovom in je bil kot lovec v službi znanega ljubljanskega zdravnikar dr. Lavriča, ki je brat sedanjega komunističnega župana na Blokah, gostilničarja Aleksandra Lavriča. Jože Semčič se do vojne ni vtikal v politiko. Kot lovec je bil prijatelj pokojnega župnika Hrena. In tu se pričneta njegova skrivnostna vloga v OF.

Od zanesljive priče smo zvedeli tole: Jože Semčič je bil lansko leto februarja obsojen na konfinacijo in je bil do letošnjega aprila v Italiji. Na prošnjo pokojnega župnika je bil izpuščen in je takoj pristopil k Vaški straži.

Poveljnik Vaške straže ni bil voljan sprejeti ga, toda župnik Hren se je zavzel zanj, češ da je zanesljiv. Po tem sta bila pokojni župnik Hren in Jože Semčič najboljša prijatelja. Semčič je bil osebni stražnik župnika Hrena. Pokojni župnik je Semčiču kljub opozorilom poveljnika straže zaupal vse in ga imel stalno pri sebi.

Prišel je 8. september. Poveljnik Omerza se je hotel s posadko umakniti, Semčič Jože pa je pregovoril župnika Hrena in skoraj vse fante, da so vztrajali v Novi vasi. Dokazoval je, da komunisti sploh nimajo orožja, da imajo samo dva zarjavela mitraljeza, pa nekaj pušk. To je trdil do 12. septembra zvečer, ko so prve rdeče patrolne napadle Novo vas. Do jutraj je bil obroč že sklenjen. Tedaj je prišel Semčič k župniku, rekoč: »Gospod župnik, bežite, ker vas bodo ubili!«

Župnik se je skril v županov skedenj v seno. Za to skrivališče sta vedela samo župnikova sestra in Jože Semčič. Ker komunisti niso mogli župnika najti, so javno razglasili, da bodo vsako uro ustrelili 3 fante izmed zaprte posadke. In tedaj je nekdo pokazal, kje je župnik. Neke priča trdi, da je bil to Semčič.

Za župnika Hrena so prosili vsi ljudje, toda Kidrič, ki je bil takrat na Blokah v hiši Aleksandra Lavriča v družbi Edvarda Kocbeka in njegovega tajnika Brejca ter generala Ceruttija, je rekel:

»Sploh ne, tako avinjo moramo ubiti!«

In res so ga ubili 14. septembra ob 8 zjutraj za konzumom. Vloga Jožeta Semčiča, ki je potem pred Nemci zbežal, je pri tej reči zagonetna.

Drugi otrok je Marija, stara 38 let, samoska. Služila je na Blokah, v Ljubljani, v Čičariji in do 1942 v Zagrebu in potem se je vrnila domov. Imela je zveze s pokojnim trgovcem Lenarčičem in svojim bratom Dakijem. Razvijala je kot terenka živahno agitacijo, zlasti med dekletki. Nosila je tolovsko hrano. Lani pa je šla v internacijo in se vrnila po kapitulaciji domov, kjer opravlja terensko službo. Nedavno se je pobahala:

»Nocoj bo naš predsednik prišel na večerjo. Z motorjem se bo pripeljal. Predsednik — to je brat Daki.«

Tretji otrok je Matija, star 36 let, izkušen kovač. Je priden, toda velik pretepač. Poročen je z Marijo Hiti iz Volčjega. Vedno je trdil, da nima nobene zveze s komunisti, pozneje pa je bilo ugotovljeno, da se je udeleževal bojev pri Sodražici. Dokazano je po pričah, da so ga potrebovali kot ocenjevalca daljav. Čudno je tudi to, da ni bil mobiliziran, temveč je bil ves čas doma. Opravlja službo rdečega detektiva.

Četrti otrok je Jožeta, stara 34 let. Bila je služkinja po domačih krajih. Zdej je že devet let poročena pri Zagrebu z mesarjem Vidicem. Edino zanj ljudje ne vedo, kaj dela.

Peti otrok je Ivana, služkinja, stara nekaj čez 30 let. Živi v divjem zakonu z Janezom Urbasom, šoferjem, ki je avto prodal in kupil hišo v Stožicah. Ko se je vrnil iz internacije, je odšel na Bloke k tolovajem in bil šef mehanične delavnice razlaščenega Jakoba Ponikvarja. Ko so odgnali Ponikvarja, je dejal:

»Tega ne bo več nazaj, to bo zdej naše.«

Kot šef je z revolverjem silil in prignal delavce. Čudno je, da je pobegnil iz

rdečega raja. Grozil je, da bo ubil poveljnika posadke v Novi vasi.

Ivana je bila glavna kurirka za bloške kraje. Hodila je preko ške na Bloke. V Sodražico je nosila aharin. Bila je obsojena na 5 let zaradi tega. Kje se sedaj mudi, ni znano.

Šesti otrok je Janez, rojen 1914, izkušen kovač. Koval je do leta 1941. Imel je zveze s pokojnim trgovcem Lenarčičem iz Nove vasi. Maja 1942 je odšel v hrbe in bil pri komunistih do italijanske ofenzive. Med tem časom je ubil 5 ljudi na Dolenjskem. Tako se je pobahal junija 1942 proti Jožetu Prazniku z Runarskega. Ubil je tako, da je kleče na tla zadal po 6 ran z nožem. Lansko leto je dobil od komunistov 20 dni dopusta z nalogom, da ubije 10 ljudi. Toda ofenziva ga je prehitela. 2. julija je prijel Alojzija Milavca iz Vel. Vrha v družbi dveh tolovajev. Ob ofenzivi se je javil italijanski oblastem. Bil je zaprt v Ljubljani in nato odpeljan v internacijo. Zdej dela kot kovač.

Sedmi otrok je Stane — s tolovajskim imenom Daki. Rodil se je 1915. Ni se izučil nitišar. Že v rani mladosti je kazal lenobo. V ljudski šoli je dvakrat zaostal, zato je skoraj nepismen. Učil se je dve leti za peka na Rakeku pri Urbasu in odtod pobegnil v Ljubljano, kjer se je učil mesec dni, nato je ušel med postopake na Dolenjskem. Veliko je postopal okoli Lašć, kjer je bil tudi zaprt zaradi tatvine. Živel je pet let brez dela. Domov ga medtem ni bilo. Leta 1935 je bil izdan pregon, ker ni prišel na nabor.

Ko se je orožnikom posrečilo, da so ga prišli, so ga odpeljali na izredni nabor v Ljubljano. Ko je bil potrjen, je služil 6 mesecev pri planincih na Sušaku, postal je kaplarski pripravnik.

Decembra 1936 je dobil mesec dni dopusta. Po končanem dopustu je pobegnil v Nemčijo, a je bil na meji prijet in s silo odpeljan na Sušak. Pred Sušakom je skočil z drvečega vlaka in pobegnil. Leta 1937 se mu je posrečilo uiti v Nemčijo in v Francijo, od tam v Španijo med rdeče. Kaj je tam počel, si lahko vsakdo misli. Tam se je šolal za revolucijo pod Baerlejevimi vodstvom.

Po polomu španskega komunizma se je zatekel v Francijo in po zlomu te je postal nemški ujetnik. Po zlomu Jugoslavije je prišel do Novega mesta in tam je bil izpuščen. Vrnil se je domov. Po dveh mesecih je zaprosil za dokumente. Na prošnjo pokojnega župnika Hrena mu je na lastno odgovornost sestavil listine občinski tajnik pok. Marušek, ker je Daki zatirjeval, da se bo poboljšal in vrnil k rednemu življenju. Rekel je, da bo šel za vratarja v hotel, ker da zna dosti jezikov. Verjeli so mu, zato so mu pomagali.

Avgusta meseca 1941 se je Stane Semčič doma skregal in izgubil brez sledu. Prvih je njegovo ime zaslovelo šele spomladi 1942, ko je v družbi treh »tovarišev« zagrešil tele umore:

Ubil je gozdnega čuvaja na Karlovlju pri Vel. Laščah. V Bell vodi pri Dragi je ubil voznika, ki je vozil hlode Primoževca iz Segove vasi (Loški potok). Poklal je neko družino v Kravi peči pod Robom. Umor so zagrešili on, ubiti Centek in še dva tovariša iz okolice Lašč. Umorjeni so bili oče, mati in dva sina. Aprila meseca 1943 je prišel pnoči v Vel. Vrh v hišo Ivane Zgonc, ki je zbežala na streho; tam jo je z mitraljezom ubil.

Kakšno službo je imel v začetku, ni znano. Verjetno, da je bil že od vsega začetka nadzornik »vojske«. Dognano je le, da je postal komendant batalijona, ko je spomladi 1942 zavezal Sodražico. Letos spomladi je postal komendant Tomšičeve brigade in od te-

dmaj je njegova »vojska« slava hitro rasla. Po zlomu Italije je sodeloval pri napadih na Vel. Osoinik in Grčarice, kjer je sam postrelil 24 ljudi, na Bloke, bli v Pudoču in »naškakoval« Raket.

Med nemško ofenzivo je premaknil svojo brigado s Krina na Javorin. Imel je obširne izgrube pri Gor. Jezeru, ko se je vračal s Javornika proti Blokam. Najnovejša njegova uspeha sta klanje na Grabovem in v Vel. Laščah.

Tisti, ki ga poznajo že od otroških let, in tisti, ki so služili v njegovi brigadi, ga opisujejo takole:

Visok je komaj 160 cm, je širok in plečat. Ima nizko čelo in vedno zre v tla, nikdar ne pogleda človeka v oči. Je zelo zakrknjen, ne govori veliko, bere slabo kakor otrok. Drzen je in pa vztrajen v slabem. Ne popusti nikdar. Nima posebnih vojaških sposobnosti. Načrtov ne zasnove, kaže

pa veliko spretnost pri delu svoje edince. Je zelo trmast in zabit, toda skrajno krut in brez morale. Ljudi strelja s posebnim užitek.

Danes ima velik ugled med tolovaji. Dejansko pomeni zanje več kot vsi Avdič in drugi »generali«. Nekateri mislijo, da bodo rdeči z njegovo smrtjo izgubili vse. Posebej je treva pripomniti, da je on skoraj edini še živi »Spanec«, ker so drugi vsi padli.

Delomržen, zabit, nepismen tat, večkratni morilec in ropar, moralno in človeško propadla duša, človek, ki bi se ga v poštenih razmerah še pes na daleč ognil — to je torej heroj nekaterih ljubljanskih in teranovih in meščanskih krožkov.

Slovenski kmet bi vzel samo njegovo silko, je pomolil tem finim ljudem pod nos, rekoč:

»Tu se špeglaš, grešna duša!«

Kako bi storila kmečka gospodinja

Za vsako državo veljajo ista gospodarska načela kakor za preproste kmete; kolikor pridelajo, toliko imajo. Kolikor lahko prodajo svojega pridelka živeža, lesa, lanu itd. — toliko dobi denarja, da si lahko kupi, kar mu manjka in česar sam ni mogel pridelati: soli, petrolej, oblake in obutev, pa tobak in vino, knjige in časopise. Če zmanjkuje živil, bo stradal, če potrebuje denarja za popravilo hiše, si ga mora najeti in plačati z obrestmi vred, — če ne morejo vsi živeti od pridelka, mora li nekaj ljudi od hiše s truhom za kruhom — k sosedu pomagati ali v tujino. — Ali je priden ali nemaren, za to ga nihče ne vpraša, vse posledice mora nositi sam...

S tega preprostega stališča si moramo ogledati tudi gospodarstvo v naši pokrajini. Koliko ljudi moramo preživeti, kakšno so naši izdatki in naši dohodki? Koliko pridelamo in koliko potrebujemo sami zase? Koliko od svojih pridelkov lahko prodamo in koliko moramo še dokupiti?

V naši veliki družini imamo sorazmerno zelo mnogo takih, ki sede po pisarnah in ki ne ustvarjajo nikakih dobrin, temveč so samo gospodarski ali upravni aparat, posredovalec. Zelo mnogo imamo onih, ki živijo pri hiši, imajo zgovorjen »krok« — to so upokojeanci. Za delo je ljudi sorazmerno precej malo.

In kaj pridelamo? Koliko?

Zita smo pridelovali v bivši Dravski banovini ca 170 kg na prebivalca.

Kako je to malo — razvidno pravilno šlo, če primerjamo ta pridelok z onim v drugih državah. Nemčija pridelala čez 500 kg žita na prebivalca, Italija 247, Francija 375. In to države žito še uvažajo!

Goveje živine in pražičev smo še nekaj imeli, — pa je skoraj vse uničeno. Uvažati moramo tedaj večino živeža, pa vse manufakturne potrebščine, soli, petrolej, sladkor, kemikalije, zdravila itd.

V letu 1941-42 smo dejansko uvozili za civilno prebivalstvo okoli 26.000 ton moke in testenin, 2960 ton sladkorja, 955 ton masločit. V preteklem letu je bilo uvoza nekaj manj.

V toliko smo samostojni in svobodni glede prehrane... Uvažati moramo!

Pa pogledajmo, kaj lahko prodamo in izvozimo.

V letu 1941. smo pridobili n. pr. 63%, v letu 1942. pa celo samo 51% — one množine losa kakor v letu 1939. Vrednost vsega, kar smo izvozili v preteklem letu, ne bo znašala dosti več kot 300 milijonov lir, — uvoženo blago pa bo presegalo vsoto 700 milijonov lir, računano po nizkih uradnih cenah!

In v takem gospodarskem položaju se gro-mo vojske, boje za »osvoboditev«, — pa uničujemo delovno silo, gospodarska postopja in orodje, iztrebljamo živino, požigamo domove, uničujemo naprave...

Kaj, če bi nam ros kdo dal »svobodo« prav v tem smislu, da se sami preživljamo, sami plačujemo svojo uradništvo in upokojeince, —

pa da bi dobili samo toliko, kolikor lahko plačamo s tem, kar pridelamo in izvozimo? (Ne z boni...)

Najkasneje v mesecu dni bi imeli med sodanji ponosnimi in domišljavimi gospodi iz ljubljane več vlačug, kakor smo imeli ženski vlačug pred nekaj meseci.

Gospodinja, preprosta kmečka ženska, bi skušala v takem primeru rešiti domaćijo no-kako takole:

Najprej bo rekla možu: »Nehaj piti in ka-diti, nehaj postopati, pa delaj, delajmo vsi, kar nas je pri hiši! Ne bomo jedli jaje pa mleka, ki ga pridelamo, jedli bomo ovsen močnik — pa prodali bomo moko, — zlasti pa nehaj razbijati in uničevati!«

Če še ne bo šlo, bomo pa dali fanta za pastirja, namesto da bi hodil v šolo, deklina bo šla pomagat sosedom, da bo tam jedla.

In tako nekako bo morala biti pri nas. Sila razmer — če bi morali živeti samostojno, — nam bo narekovala:

Vina nič več! Do zdaj ste ga spili v enem letu čez 10 milijonov litrov v vrednosti vsaj 170 milijonov lir. Tobaka nič več. Namesto pajčevinastih nogavic za nekaj dni bode ženske nosile doma izdelane nogavice iz volne ali bombaža! Modnih norosti nič več — obliči se preprosto, pa ne izjavljaj s svojimi maške-radami. Namesto svil — srajca iz doma prido-lanega lanu. Namesto šminke — dolo na soncu. Namesto garnitur za striženje nohtov — dolo na njivi.

Pa delati — delati vsi, da se preživimo in popravimo škodo, ki jo je dedec v svoji pi-janosti naredil. Če ne, pojedmo kot kajlarski otroci po svetu s truhom za kruhom...

Dedec se bo v svojem deliriju morda še onkrat za slovo napil, pa zaigral lastno hišo in v njej končal življenje. Naj ga žena in nepokvarjeni otroci ne bodo šli za njim.

Ni treba, da bi prav vsi Slovenci naredili samomor iz obupa ali iz pijanosti. V najslab-šem primeru bomo šli lahko služit za blapca k sosedu, za delavca kam v tovarno, za dolo-ko v mesto in bomo delali in garali in štedili, dokler ne bo poigani dom zopet stali!

Za božič,
za god,
za nagrado,
za vsako priliko
je najlepše darilo

Quo vadis

Roman v slikah!

Dobite ga
v uredništvu »Slovenskega doma«.

Nadaljevanje s 3. strani.

Moj namen je ta-le: Kakor hitro se strokovna zveza pri vas oživi, nastavi osebo nalašč za tako delo — tajnico. Bog daj, da bi kmalu mogli Vi to prevzeti. O tem pa za sedaj še tiho!

Poslovnik, ki je poglavitna reč, sem že izdelal; upam, da vam bo všeč.

Za ure tako-le: Po našem obrtnem zakonu je največji dopustni delavnik 11 ur; po moji sodbi bi se to moralo tudi za po-sle določiti. Nadure — plačane!

Zdravil
Vaš vdani
Dr. Krok.

NB. Bog plačaj za St. Jakob!

V tretjem pismu dr. Krok odgovarja na vprašanja slovenskih deklet v Trstu glede lastnega doma — posvetovalnice. Pismo se glasi:

V Ljubljani, 31. X. 43.

Draga,

1. Tista dva vinarja sta že v rednem prispevku.

2. Lastni dom? Prej bo to težko mogoče, preden se ne ustanovi zavarovalnica za starost. V zakonu je, da se lahko — za zmerne obresti posodi denar iz posojilnice na hišo za delavce. Potem bi šlo tudi v Trstu. Prav bi pa bilo, ko bi se za to reč dobili tudi slovenski občinski svetovalci.

3. Posvetovalnica bo mogla uspešno de-lati šele, ko se število udov zelo pomnoži. Knjige bodo kmalu gotove.

Priporočno me voseli, da se je zbudilo za-nimanje za stvar.

Ko se ustanovi skupina, bomo itak več-krat skupaj.

Pa veselo na delo!

Zdravil Vi in vse sodelavke!

Dr. Krok.

Po teh predpripravih je bila 10. maja 1910 ustanovljena v Trstu skupina poselske zveze J. S. Z.

Slovenska dekleta v Trstu so tedaj za-čela misliti tudi na svoj list. Same niso bile gotove, če bodo to nalogu zmogle. Pa se je Petričeva obrnila s pismom za na-svet na dr. Kropa. Ta ji pa tako-le odgo-varja z Dunaja:

Abgeordnetenhaus, 21. V. 10.

Draga naša prvoboriteljica,

Miha mi je poslal Vaše pismo.

Draga,
zdej imam povzročeno na Dunaju
o zavarovanju, ki ga ne bo prej
avguštom donec.
Narodil sem župni glavo na
feticijo na jezelnih jhane. Jeseni
bodo zborovali. Prej bi se Hagala
par shodo: eden v ljubljani, in
Trstu.
Tudi pravijo Vaše žale sem
narodil J. Zajcu. Dinej shari
to pa tako, da se morajo obrat,
1943 juno vitho
Domus posthansam

udeležiti. Nekaj deležev vzame gotovo tudi

Vaša posojilnica.

Agitacija za ude — v velikem; tudi pri

nas bi se jih dobilo.

Za drugačne dohodke: a) od romarskih

vlakov — Brezje — se da vedno prihraniti

do 1000 Kr bi morda loterija.

Ker je mnogo Kranjce, prošnja na naš

dež. zborni ravno tako na goriški.

Odbor J. S. Z. skupina. Torej bi bil obe-

nem odbor stavne zadruge; pa bi šlo.

Na Dunaju bi se tudi dala izposlovati

letna podpora, a prej se mora nekaj po-

kazati.

O teh stvarih poučim glavni odbor J.

S. Z., ki bo šel potem rad v vseh ozirih na

roke.

Časopis: Naša gospodinja je res glasilo

kmečkih gospodinj.

»Domoljub«, »Naša moč« se borita za

prostor. Povem pa v obeh uredništvih, naj

se ozirajo na Vaša vprašanja. Za nekaj časa

bo pomagalo, za dolgo ne. Jih poznam.

Na svoj list še danes ni mogoče misliti,

dasi bi bila ta reč mogoča in dobra.

Zdravil

Vam vdani

Dr. Krok.

Dr. Krok je tudi večkrat sam prišel v

Trst ter dekletom predaval in govoril na

njihovih sestankih. Pošiljal je pa tja tudi

druge svoje sodelavce.

Vsebinsko teh do sedaj še neobjavljenih

dr. Krovih pism nam ga zopet prikazuje

v vsaj dobroti in skrbni ter ljubosti in pre-

danosti svojemu ljudstvu ter njegovim de-

lovnim in trpečim slojem. Pisma so, kakor

vsa ostala Krokova pisma, naravna, ed-

krita, neprisliljena, jedrnat in brez sleher-

nega hinavskega besednega lepoticja. So iz-

raz resnično globoko občutene skrbj za pod-

poro in koristi trpečega slovenskega sloja,

slovenske služkinje, ki je morala zapustiti

svoj rodni dom in oditi za kruhom v ve-

liko mesto.

Tako je govoril, pisal in delal pokojni

dr. Krok. Zato danes prav dobro razumemo

»skrivnost« znanja, ki ga je imel narod

do njega in ljubezni, s katero se ga je okle-

pjal in mu sledil. In ni bilo prav nič čud-

no, da so taki ljudje in naši močje postali

narodni voditelji. Saj jih je narod sam iz-

bral in določil za to ter jih zato tudi vedno

priznaval. Pa saj jih je tudi lahko, ko so ga

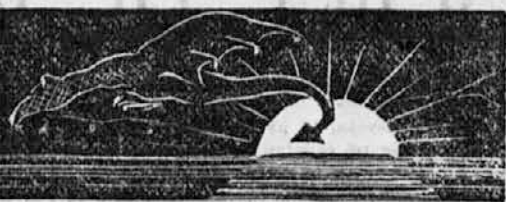
za znali pravilno voditi in mu ob vsaki

priliki dati pravo besedo in pravičen svet!

J. K.

S. S. VANDINE:

Skrivnostni zmaj

7

Dosedanja vsebina:

Na samotnem Stammovem posestvu v luwodu so se Stammovi gostje v domoči zabavi šli kopati v kupaletu jezera. Prvi skočil v vodo Montague, zarotnik Stammov, se sira Berenike, ter izgine brez sledu. Hišni prijatelj pri Stammovih, Leland, obvesti o dogodku policijo, ki takoj začne s preiskavo in zasliševanjem.

Hišni prijatelj Stammovih Leland in igralca Rosita Steele valita krivdo drug na drugega, hišnik Trator tudi ne more povedati ničesar bistvenega. Mc Adamova pravi, da Montaguejeve smrti ni pričevala, čeprav si jo je želela kot vsi drugi. Rudolf Stamm, ki se kopanja ni bil udeležil, ker je bil po izpovedih drugih preveč pijan, pa tudi po besedah drugih, da Montaguejeva smrt ne bo preveč velika izguba za človeštvo. Zal pa je, da vrag raje ni vzeli njegovega finančnega svetovalca Greefa, ki da mu je precej časa greni življenje. Mnenja je, da bo vsa stvar pojasnjena, ko spuste vodo iz jezera in najdejo Montaguejevo truplo.

Med njegovim zasliševanjem se zasliši silen krik Stammove matere Matilde iz njene sobe v zgornjem nadstropju. O njej pravi Leland, da se ji včasih malo meša in da ima omenjeno jezero čuden vpliv nanjo. Pri zasliševanju gospe Stammove pove, da je Montagueja ugrabil zmaj, zaščiten Stammove hiše, ker da je bil sovražnik Stammovih, sovražnik zato, ker je prenehal njeno hčerko Bereniko, ki ni bil vreden. Niče od Stammovih da ni krik Montaguejeve smrti. Zmaj da je odnesel Montaguejevo truplo in ga skrli, kakor to stori vselej, kadar koga ugrabi. Zato je po njenem prepričanju nesmiselno iskati truplo v jezeru samem.

VI. poglavje.

Nedelja, 12. avgusta, ob 2.30.

Odšli smo dol na širok hodnik, Vance pa se je vrnil v salon.

»No, pa dobro, zdaj končate ga?« nejevoljno vprašal Markham.

»Se ne.«
Redkokdaj sem bil videl Vanceja, da bi se bil tako resno in tako trdovratno zavzel za to, da se mora preiskava nadaljevati. Vedel sem, da se je silno zanimal za tisto histerično pripovedovanje gospe Stammove, niso pa na tej danes mogli razumeti, iz kakšnega razloga se je zavzel za nadaljevanje preiskave, ki se mi je včasih zdelo čisto odveč in celo tragično. Vance je stal pred pečjo. Videti je bilo, da je s svojimi mislimi neke drugod. Njegovo čelo se je nabralo v številne gube. Več minut je opazoval dim, ki se je v lepi vijanci kadil iz njegove cigarete. Nenadno pa je nalahno zmajal z glavo, ko da bi se bil znova zavzel vseh tedanjih okoliščin, se obrnil k Lelandu, ki je stal poleg mize, in ga vprašal:

»Na kaj je stala gospe Stammova, ko je govorila o drugih žrtvah, katerih trupla je zmaj skrli?«

Leland je prišel v zadrego in si je ogledoval pipo.

»Nekaj resnice je bilo v tej njeni pripombi,« je slednjič odgovoril. »Kolikar je meni znano, sta dva človeka res našla smrt v tem jezeru. Toda gospe Stammova je verjetno imela v mislih tudi čudne pravljice, ki jih stare ženske pripovedujejo o skrivnostnih izginotjih ljudi v jezeru še v prejšnjih časih.«

»In kakšna sta bila tista dva resnična primera, ki ju je imela v mislih?«

»Prvi se je zgodil približno pred sedmimi leti, takoj po tistem, ko sva s Stammom vrnila s potovanja na otok Cocos. Dva sumljiva človeka sta se potikala tu okrog — verjetno sta imela namen krasti — in eden od njiju je padel čez pečine ob najbolj oddaljenem bregu jezera in, kakor vse kaže, utonil. Dve šolarki iz sosesčine sta ga videli, kako je padel, policija pa je potem prišla njegovega pajdasa, ki je med zasliševanjem potrdil, da je oni drugi izginil.«

»Izginil?«

Leland je pritrdil z žalostnim obrazom.

»Njegovega trupla niso našli.«

Nekaj zanimljivemu posmehu podobnega je bilo na Vancejevih ustnicah, ko je vprašal:

»In kaj mislite vi o tem?«

»Stvar se da pametno razložiti samo na en način,« je odvrnil Leland s precej odločnim glasom, ko da bi samega sebe hotel prepričati, da je res, kar govori. Prekop je včasih poln in čez jez teče dovolj vode, da plavajoče truplo lahko odnese dalje, če ga tok pod določnim kotom zgrabi. Truplo tega človeka je voda verjetno potegnila čez jez, nato pa ga odnesla v Hudson.«

»To je nekoliko zamotana razlaga, a s tem ni rečeno, da je ne bi bilo mogoče zagovarjati... Kakšen pa je bil drugi primer?«

»Neko popoldne so se skupina otrok prikradla na Stammovo posestvo in se šla kopati v jezeru. Eden od njih, če se prav spominjam, je skočil z neke čeri v vodo na kraju, kjer je bila precej globoka, in se ni več prikazal na površje. Čim so oblasti za to zvedele — nekdo jih je telefonično obvestil, a kdo, ne vem — so jezero natančno preiskali, a nikjer ni bilo nobenega sledu za truplom. Ko so se časopisi že na široko razpisali o tem dogodku, pa so dečkovo truplo našli v Indijanski jami na drugi strani Cloveja. Deček je imel počeno lobanjo.«

»Ste tudi za ta dogodek našli kakšno razlago?« je vprašal Vance nekoliko rezko.

Leland je je naglo oslinil z očmi.

»Po mojem mnenju je moral deček, ko je skočil v vodo, z glavo prileteti ob tla, drugi otroci iz njegove družbe pa niso hoteli pustiti trupla v jezeru, ker so se bali, da jih bo kdo dožlil krivdo, in so ga prenesli v Indijansko jamo ter ga tam skrili. Morda je celo eden od njih samih telefoniiral na policijo.«

»Za to je sila enostavno, Vance se je zavrnil predse in se zamislil. »In ta dva primera sta se tako zapletla gospe Stammovi v njeno bolno glavo?«

»Gotovo,« je potrdil Leland.

Stedil je kratek molk. Vance je hodil počasi gor in dol po sobi. Roke je imel v žepih, glavo je imel sklonjeno na prsi, cigareta pa mu je medtem v ustih ugašala. Dobro sem se zavedal, kaj naj pomeni takšno njegovo vedenje. V hipu se je porodila v njegovih možganih neka misel. Spet je zavzel svoje prejšnje mesto pred pečjo in ugasnil cigareto tako, da jo je pritisnil ob kamen na ognjišču.

»Omenili ste važno potovanje na otok Cocos,« je spregovoril čisto tiho. »Vaju je vlekel tja zaklad z »Mary Dear«?«

»Da, druga skrivniška zaklada so vsa preveč negotova. Glede zaklada kapitana Thomasona pa ni nobenega dvoma, da je neke in da je prav gotovo tudi največji.«

»Ste se držali Keatingovega zemljevida?«

»Ne čisto povsem.« Videti je bilo, da se je tudi Leland, ne samo ml, čutil načinu Vancejevega zasliševanja. »Na Keatingovem zemljevidu so povsem romantične oznake, kakor je na primer tista o vrtočnem se kamenju pod zemljo itd. Stamm se je na svojih potovanjih držal nekega starega zemljevida, ki je bil narejen že precej pred letom 1838, ko so Angličji raziskovali otok Cocos. Ravnali smo se po oznakah na zemljevidu, o katerem je bil on prepričan, da je dober, izpolnjen pa ga je z uradnim zemljevidom ameriške mornarice.«

»Je bil po Stammovem zemljevidu ta zaklad zakopan neke pod zemljo na otoku?« je nadaljeval Vance.

»Podrobnosti glede tega so bile nekoliko zmešane. Vprav to je bilo tisto, kar je uspelo Stammu in moram reči, tudi meni. Oni stari zemljevid, veste, se je razlikoval od zemljevida ameriške mornarice vprav na bistveno važni točki. Po prvem je bila tam suha zemlja, po drugem pa Waterfjev zaliv. In vprav na tem mestu je bilo označeno, da je skrit zaklad.«

Vanceju so oči kar švigile, a ko je spet spregovoril, je bil njegov glas čisto običajen, čeprav nekoliko živahniji.

»Hladnari! Vidim, vidim... zelo zanimivo je to. Ni dvoma, da sta tropsko deževje in naplavljanje spremenila oblikovitost otoka Cocos in da je mnogo zemlje izgubilo. Po mojem mnenju Stamm misli, da je bilo jezero, v katerem je bil zaklad prvotno skrit tam, kjer je na najnovejših zemljevidih zaznamovan zaliv.«

»Točno.«

»Tudi francoski raziskovalci leta 1889. niso našli tam več tako širnega zaliva, kakor dve leti pozneje ameriški raziskovalci. In Stamm je trdno prepričan, da je zaklad vprav pod vodo Waterfjevega zaliva, ki je na onem mestu precej globok.«

»Težavno delo,« je pripomnil Vance. »Koliko časa pa sta ostala na otoku?«

»Skoraj tri mesece.« Leland se je pri tem žalostno posmehal. »Toliko časa je bilo treba, da je Stamm spoznal, da nima primernih priprav. V zalivu so bile zahrbtnje plitvine in na dnu so se videle čudne razpoke, ki jih je brez dvoma pripisovati promikom zemeljskih plasti. Celot preprosti skolkar, ki stika za biseri, bi se moral smejati najlinim pripravam! Na vsak način bi potrebovala nalas v ta namen narejen potapljaški zvon, nekaj podobnega, kakor je Beebova batifera. Pa se to bi bilo komaj dober začetek, zakaj ničesar ne bi mogla storiti brez podmorskih drag. Vse, a čemer sva razpolagala, je bilo povsem neprimerno...«

Markham, ki je ves čas Vancejevega izpraševanja kazal znake očitne nejevolje, je tedaj vstal, se približal Vanceju, med tem pa žvečil svojo cigaro.

»Čemu pa naj vendar vse to koristi, Vance? Če se nameravate nekoliko poznati za otok Cocos, sem prepričan, da ti bo gospod Leland dovolil, da se z njim pomeniš o vseh podrobnostih glede tega. Kar pa se tiče vseh drugih tvojih neobjavljenih izpovedovanj, se mi zdi, da smo pojasnili zgolj takšne stvari, ki so čisto običajne in razumljive.«

Heath, ki je molče sledil vsemu temu razgovoru, je tedaj posegel vmes in dejal:

»Res nisem ravno preveč prepričan, da bi bilo tu vse čisto običajno, gospod načelnik.«

Njegov glas je bil zelo odločen, čeprav se vedno vpluden.

»Rekel bi, da je na vsak način treba stvari priti do dna. Nekaj zelo čudnega se je zgodilo nočjo, nekaj, kar mi ne gre v glavo in mi ne gre.«

Vance se je nasmehnil in mu pritrdil.

»Bravo, dečko! Pri tem je vrgel pogled na Markhama, še pol ure in potem homo že lahko šli domov.«

Tedaj se je nejevoljno oglašil Markham: »Kaj pa hočeš nočjo še delati tu?«

Vance si je prižgal novo cigareto.

»Rad bi imel še toliko potrpljenja, da bi govoril z Greecom... Gospod narednik, bodite tako ljubeznivi in naročite hišniku, naj ga pokliče.«

Cez nekaj minut nam je Trator sporočil, da je Aleksij Greef prišel. Bil je to možak močne in robate postave, v obraz podoban očvrsnemu psu, globokih oči, ključkega nosu, mesnatih ustnic ter oglate in močne brade. Bil je že nekoliko plešast. Nad njegovimi majhnimi in h glavi pritisnjenimi ušesi je imel na vsaki strani po cel šop sivih las. Nosil je čisto običajno večerno obleko in videti je bilo, da možakar tudi nima prav preveč okusa za gosposko nošo. Sivi za robom njegovega sivlenega ovratnika so bili nekoliko prehudri. Sprejdi ob odprtini rajske sta se svetila demantna gumba, platinasta veržica z velikimi biseri pa mu je krasila jopič. Samozveznica, ki bi morala biti popolnoma črna, je imela bele pike. O njegovem ovratniku pa se je zdelo, da je le malo previslo za njegov očiščen vrat. Stopil je pred nas z rokami v žepih in nas začel jozno gledati.

»Slišal sem, gospodja, da je eden od vas načelnik Okrožne uprave,« je spregovoril izvalno.

»Da, tako je,« je odgovoril Vance in nebržno pokazal z roko na Markhama.

Greef je osredotočil na Markhama vso svojo bojevitost pozornost.

»Pa dobro, gospod, morda mi lahko poveste,« se je začel usajati, »zakaj me drže zaprtega v tej hiši. Tale mož,« pokazal je pri tem na Heatha, »mi je ukazal, da moram ostati do nadaljnjega v sobi, in mi ni dovolil, da bi šel domov. Kaj naj vse to pomeni?«

»Nocoj se je tu pripetila nesreča,« je začel Markham, a možakar ga je brž ustavil:

»Rečimo, da se je res pripetila nesreča. Je mar to tisti razlog, zakaj sem tu zaprt, ne da bi prej ravnali z menoj po zakonu, kakor je treba?«

»Na vsaj stvari je mnogo nejasnega in to zdaj raziskujemo. Vprav zato, da bi bila preiskava lažja, je gospod narednik ukazal vsem, ki so bili priča dogodku, naj ostanejo tu, dokler jih ne zaslišimo.«

»Pa dobro, nadaljujte in me zaslišite.« Videti je bilo, da se je Greef zdaj nekoliko pomiril in da je njegovo vedenje postalo manj objestno.

Tedaj je posegel v besedo Vance in mu dejal ljubeznivo:

»Prosim, gospod Greef, sedite in si prižgite cigareto, brž homo z vami govtovi.«

Greef se je neodločno prestopil in pri tem nezaupljivo gledal Vanceja, slednji pa z majal z rameni in sedel. Vance je počakal, dokler si Greef ni vtaknil cigarete v dolg, z biseri okrašen ustnik, potem pa vprašal:

»Ste opazili — oziroma slutili — kaj posebnega v zvezi z Montaguejevim izginotjem v jezeru?«

»Posebnega?« Greef je pri tem zbežano pogledal v strop. Njegove oči so se stianile v dve okoližni zarezi. »Je to tista koščljiva točka? No, če me že sprašujete po tem, vam lahko povem, da na tem dogodku nisem opazil ničesar posebnega. Vrag naj me vzame, če vem, kaj naj bi to pomenilo.«

»Kaže, da so vsi dobili tak vtis,« je odvrnil Vance, »mislim pa, da ste vi o tem lahko bolj jasen v izrazih kakor drugi.«

»Kaj pa se pravi biti bolj jasen? Videti je bilo, da se Greef skuša izviti. »Da se je človeku, kakor je bil Montague, ki je neprenehoma samo tvegal, zgodilo to, kar se je, se mi zdi čisto razumljivo. In kadar se kaj takšnega zgodi na tako enostaven način in ob tako običajnih okoliščinah, mora paš vsakdo misliti, da je na stvari moralo biti nekaj posebnega.«

»Da, čisto naravno. Toda meni se zdi, da to ni samo kakšna dosledna služnost. Nasprotno, opiram se na dejstvo, da so bile zadnja dva dneva razmere v hiši kakor nalašč za takšno žalostjo, ki bi bila čisto nekaj drugega kakor enostavna nesreča.«

»Kolikar zadeva očiščje v hiši, imate prav,« je dejal Greef nekoliko rezko. »Po zločinu je disalo, če je to tisto, kar hočete reči. In če bi bil Montague umrl kakor koli drugače in ne utonil, bi tudi jaz rekel, da njegovo izginotje zahteva nekoliko preiskave. Toda on vendar ni bil zastrupljen; nanj ni morda kdo streljal; ni bil vročglav, da bi bil padel skozi okno; ni mu spodrsnilo na stopnicah, da bi bil padel in si zlomil tilnik, temveč se je čisto enostavno pogiral z oskočne deske v vodo, ko so ga vsi gledali.«

»Ravno v tem je težava, vi razumete... In slišal sem, da sta vidva, gospod Leland in gospod Tatum, skočila v vodo takoj za Montaguejem.«

»Bilo je to najmanj, kar sva mogla storiti,« ga je robato ustavil Greef, »in čisto odkrito vam povem, da je bila to je našina lepa poteza. Ne znam preveč dobro plavati, in če bi se bil resno vrgel na iskanje, bi verjetno prav tako končal kakor on. Toda skratka, nemogoče je gledati, kako kdo odhaja na drugi svet, pa naj že bo kdor koli, morda še tak lopov, pri tem pa ne poskušati, kar kol že, rešiti ga.«

»Vsa čast vam,« je malomarno pomrmral Vance. »Slišal sem, da je bil Montague zaroben z gospodično Stammovo...«

Greef je prikimal, medtem pa naprej vlekel svojo cigareto.

Njegov glas je bil zelo odločen, čeprav se vedno vpluden.

»Rekel bi, da je na vsak način treba stvari priti do dna. Nekaj zelo čudnega se je zgodilo nočjo, nekaj, kar mi ne gre v glavo in mi ne gre.«

Vance se je nasmehnil in mu pritrdil.

»Bravo, dečko! Pri tem je vrgel pogled na Markhama, še pol ure in potem homo že lahko šli domov.«

Tedaj se je nejevoljno oglašil Markham: »Kaj pa hočeš nočjo še delati tu?«

Vance si je prižgal novo cigareto.

»Rad bi imel še toliko potrpljenja, da bi govoril z Greecom... Gospod narednik, bodite tako ljubeznivi in naročite hišniku, naj ga pokliče.«

Cez nekaj minut nam je Trator sporočil, da je Aleksij Greef prišel. Bil je to možak močne in robate postave, v obraz podoban očvrsnemu psu, globokih oči, ključkega nosu, mesnatih ustnic ter oglate in močne brade. Bil je že nekoliko plešast. Nad njegovimi majhnimi in h glavi pritisnjenimi ušesi je imel na vsaki strani po cel šop sivih las. Nosil je čisto običajno večerno obleko in videti je bilo, da možakar tudi nima prav preveč okusa za gosposko nošo. Sivi za robom njegovega sivlenega ovratnika so bili nekoliko prehudri. Sprejdi ob odprtini rajske sta se svetila demantna gumba, platinasta veržica z velikimi biseri pa mu je krasila jopič. Samozveznica, ki bi morala biti popolnoma črna, je imela bele pike. O njegovem ovratniku pa se je zdelo, da je le malo previslo za njegov očiščen vrat. Stopil je pred nas z rokami v žepih in nas začel jozno gledati.

»Nikoli ne bi mogel razumeti, kako se more kaj takega zgoditi, če ne bi pomislil, da se dekleta, ki so res kaj prida, navadno zaljubijo v takšne moške,« je pripomnil in se pri tem držal kakor kak modrijan. »Mislil pa, da bi prej ali slej zaroko razdrla.«

»Dovolite mi, kakšno pa je bilo vaše razmerje do gospodične Stammove?«

Greef ga je začudeno pogledal in bruhnil v glasen krehot.

»Zdaj vidim, kam merite. Ne morete me narediti za »verolomneža« v tej žalostni Bereniki mi je všeč, in všeč je vsakomur, kdor jo le pozna. A še daleč ne gojim do nje kakšnih posebnih ljubavnih čustev. Sem že prestar in preveč pameten. Moja ljubezen do nje je bila vedno le očetovska. Pogosto je prihajala k meni, da bi ji pomagala, kadar jo je bil Stamm nabil. In jaz sem ji dajal dobre nasvete. Da, naj me vrag, če ni bilo takel. Le včasem sem ji dejal, da je morda, če se misli poročiti v Montaguejem.«

»Kako pa si je gospodična vzela k sreči te vaše besede, gospod Greef?«

»Tako kakor vse ženske sprejemajo nasvete: z ošabnostjo in potrpežljivostjo. Nobena ženska nima rada, da bi ji kdo kaj svetoval. Tudi kadar same pridejo prosit za nasvet, store to samo zato, da bi dobile potrdilo za tisto, za kar so se bile prej že same odločile.«

Vance je napeljal pogovor drugam.

»Kakšno pa je vaše osebno mnenje o tem, kar se je nočjo zgodilo z Montaguejem?«

Greef je nekam nedoločno zamahnil z rokama.

»Najbrž je z glavo zadel ob dno ali pa ga je zgrabil krč. Kaj bi se mu moglo drugega zgoditi?«

»Nimam pojma,« je mirno priznal Vance. »Toda možnosti je pri tem dogodku mnogo. Upal sem, da nam boste vi pomagali priti iz te teme.« Vance je govoril mirno, a njegove oči so s hladno vztrajnostjo motrile moža, ki je stal pred njim.

Greef je nekaj časa molče prenašal ta pogledi. Njegov žareči obraz je bil še vedno neprodoren kakor krinka. Slednjič pa je odgovoril s hladnim in enoličnim glasom:

»Prav dobro vas razumem. A po mojem mnenju je treba na to, kar se je zgodilo, pozabiti. Montagueju je bilo tako usojeno. Vsi smo tudi vnaprej vedeli, da bo tako. Vi se lahko zabavate s svojimi domnevanji do sodnega dne, a prišli boste vselej do tega, kar vam jaz zdaj pravim: Montague je po nesreči utonil.«

Vance se je zaničljivo nasmehnil.

»Vrag! Mi hočete morda s tem naravnost vsiliti misel, da se je z Montaguejevo smrtjo res uresničil sen čisto navadnega zločince?«

Greef se je sklonil naprej na svojem stolu in pomolil brado kvišku.

»Res, dragi moj. Povedal sem samo svoje mnenje.«

»Zelo smo vam hvaležni, prav zares.« Vance je pri tem ugasnil svojo cigareto. »Vsekakor pa mislim, da se je treba za to stvar nekoliko pozanimati.«

Tedaj se je nepričakovano nekaj zgodilo. Nastal je hrup, kakor da bi se bila na stopnicah dva spoprijela, in zaslišali smo Stammu, kako je ježno kričal:

»Pustite me naprej. Že vem, kaj delam.«

Ze je Stamm odgrnil zavese pri vratih in iz njegovih oči so letele strele, ko nas je gledal.

Za njim je stal zdravnik dr. Holliday, ki je tudi kar pihal od jeze.

Stamm je bil oblečen v pidžamo. Njegovi lasje so bili razkuštrani. Očividno je bil pravkar vstal iz postelje. Njegove vodene oči so strmele v Greefa, v njih pa sta se razodevala mržnja in strah.

»Kaj ste rekli, vi, tem polleistolim?« je dejal in se pri tem naslonil na stebel pri vratih.

»No, dragi Rudolf,« je ugovarjal Greef in vstal, »saj nisem nič takega rekel. Kaj pa naj bi jim bil povedal?«

»Čisto nič vam ne zaupam,« je odbil Stamm. »Vi vedno skušate povzročiti kakšno gorje. Skušali ste najprej nahujšati Bereniko proti meni, zdaj pa, o tem sem sveto prepričan, me hočete očrniti še pred temi pollestiti.«

Oči so se mu bliskale in začel je trepetati po vsem telesu.

»Vem, kam merite: na denar! Pa se vam ne bo posrečilo! Vi mislite, da se boste a tem, če poveste nekatere stvari, lahko nad menoj maščevali...«

Njegov glas je bil čedalje tišji, dokler ni nazadnje postal samo še nekak šepet in ni bilo več mogoče razločiti njegovih besed. Zdravnik Holliday ga je vlnjudo prijel za roko in ga skušal odvesti iz sobe. A Stamm se ga je še z zadnjimi močmi otresel in se naprej zaganjal proti nam. Greef je ostal miren in trden ter se ni zmenil za to psovanje. Gledal je svojega tožnika z izrazom žalostnega pomilovanja.

»Zelo se motite, dragi prijatelj,« mu je mirno dejal. »Nocoj nisti pribešni. Jutri se boste zavedli, kako krivične so bile te vaše besede, ko boste spoznali, da bi vas jaz za vse na svetu ne izdal.«

»Za vse na svetu,«? Stammova jeza se je nekoliko polegla, a videti je bilo, da v njem še vedno prevladuje prepričanje, da ga Greef preganja. »Upam, da niste povedali tem ljudem, pri tem se je ozrl na nas,« kaj sem rekel o Montagueju...«

Greef je dvignil roko v ugovor in že je mislil odgovoriti, a Stamm ga je prehitel in ves besen dejal:

»Dobro, recimo, da ste to povedali! Jaz imam bolj ko kdor koli pravico reči to o njem. V ostalem pa ste od vsega povedali samo najslabše! Vi ste ga sovražili bolj ko jaz.« Stamm je tako kričal, da je šlo vsem na živce. »In jaz tudi vem zakaj. Pa menda vendar niste mislili, da se vam bo posrečilo prikriti svoja čustva do Berenike? Dvignil je roko in začel s tresočim se prstom žugati Greefu. »Če je le kdo umoril Montagueja, potem to ni mogel biti nihče drugi ko vi!«

Ves izčrpan je kar padel na stol in se začel tresti ko kakšen mrtvoudnik. Vance je hitro skočil k temu skrušenemu človeku.

»Mislim, da se je tu zgodil nočjo težak zločin, gospod Stamm,« je dejal vlnjudo, a odločno. »Gospod Greef nam ni povedal nič takega, kar ste vi zdaj trdili. Ni naredil niti ene takšne opazke, ki bi jo lahko imeli za kakšno nevljudnost do vas. Zelo neljubo mi je, da ste se nekoliko vznemirili.«

Stamm se je sanjavo ozrl naokrog, in Greef se mu je približal ter mu položil roko na ramo.

»Pojdva, dragi prijatelj,« mu je dejal, »potrebni ste počitka.«

Stamm je kolebal. Močno se je tresel. Greef in dr. Holliday sta ga s težavo dvignila s stola in ga odvedla do vrat.

»Z Nocoj bo dovolil, gospod Greef,« je pripomnil Vance. »Moramo pa vas prositi, da ostanete do jutri tu v hiši.«

Greef se je ozrl in čez ramo prikimal. Potem je z zdravnikom odvedel Stammu do stopnic.

Trenutek pozneje je zapel zvonec pri glavnih hišnih vratih in Trator je prišel glavnih bolnišni stroje, ki je ponjo telefoniiral zdravnika, ter jo takoj poslal po stopnicah v gornje nadstropje.

Vance, ki je nekaj trenutkov stal med vrati, se je potem vrnil v sobo ter se ustavil pred Lelandom, ki je ves čas, dokler je trajal ta čuden razgovor med Stammom in Greecom, stal čisto ob strani, kakor da se ga stvar ne tiče.

»Morda imate slučajno kaj pripomniti k temu majhnemu spopadu, ki smo ga bili pravkar pričati?« ga je vprašal Vance.

Med knjigami in pisatelji:

Slovensko gledališče in njegove naloge v današnjem času

Novi ravnatelj dramskega gledališča v Ljubljani g. Ciril Debevec je ob nastopu tega važnega mesta imel osebo Drame odgovor, v katerem je med drugim povedal naslednje važne načelne misli o slovenskem gledališču in njegovi nalogi v današnjem času:

Današnji čas je tako urejen, da zahteva dejanj in je potreben kvečjemu še takih besed, ki so že same po sebi dejanja. Dasi ravno po vsej svoji naravi ne nagibam k melodiji, zlasti ne v gledališki stroki, se vendarle jako dobro zavedam, da se bom moral z vso resnobo in z vsem znanjem potruditi, če bom hotel vsaj deloma opravičiti visoko zaupanje, ki sem ga bil z imenovanjem deležen s strani svojih nadrejenih oblasti, ob nastopu pa tudi s strani javnega mnenja. Te besede smatram za svojo občo za neke vrste izpovedno ali če hočete za zadolžno pismo, ki naj služi meni stalno kot neki nadzorovani opomin za mojo vest, vam in javnosti pa za razumevanje, za sklicevanje in tudi, če bo treba, za morebitno terjatev.

Tudi za gledališko umetnost lahko nastopijo v zgodovini trenutki, ko so njeni izvajalci v svojem dolžnostnem delovanju postavljeni pred enako zahtevnost kakor morda njihova umetniška zmogljivost. Nastopijo časi, ko se tudi v gledališču razne lahkokrite mize in muzice morajo poskriti, deloma, ker so že po naravi plašne in bojazljive, deloma pa, ker bi s svojim nehanjem samo motile odgovorni in težavni potek zapovedanega opravila. V časih, ko milijoni trpijo, krvavijo in umirajo za svoje ideje, za svoja prepričanja, za zvesto izpolnjevanje svojih dolžnosti, se mora tudi gledališče, če hoče opravičiti enakovredno svoj obstanek, bolj kot kdaj koli zavesti svojega pravega poslanstva in zato bolj kot kdaj koli izvrševati zvesto vse — v okviru danih možnosti — kar koli je v pravem njegovem smotru in vseh njegovih sposobnostih in vseh njegovih močeh. Približevanje resnici, vzbujanje ljubezni in dobrote, bližanje nizkih strasti in plemenitenje duha so previseko in predragocene dobrine, da bi smeli gledališki krmarji in mornarji v teh težkih časih le za las popustiti. Ne smemo — pa čeprav je hudo in težko, Trpljenje kuje moše in — ljudi.

Trpljenje, ki ga je danes brez fraz in brez posebnih poudarkov zvrhoma polno vse okrog nas bo moralo prav tako kot druge zmorditi in prekaliti tudi nas.

Vodstvo mora natančno vedeti, da je poglavitna in bistvena naloga vsakega gledališča v tem, da zagradi, pretrse, zrahlja in zajame celotnega človeka do dna, da zakrknjenega odpre in spetega prebudi, da ukljenjenega osvobodi, da slabotnega okrepi, razvijanjega ukroti in da močnega ustanovi in potrdi v borbi za vse, kar je na tej zmedeni zemlji še dobrega, lepega in poštenega.

Glede smeri se mora vodstvo prav tako ločno zavedati, da se lahko v samem poteku nacer različne, da pa morajo vendarle voditi k istemu, skupnemu in enemu samemu cilju: vedeti mora, da je pot lahko dolga, ampak lahko še vedno pravilna; da je lahko ovinkasta in iskajoča, ampak vendarle ne prečeta in ne tiho-tapska; da je lahko nevarna, pa nikdar surova; da je lahko preletna, pa nikoli osladna, spolzka in uživališka; da je lahko tavažoka, pa vendarle vsepovsod čista in poštena. V začetvanju smeri se najbolj izkaže poveljnikova sledilnost, v zadržanju smeri se najbolj preizkusi njegovo izkustvo, njegova moč; in v zvestobi do izbrane

poti se najbolj izpriča zaupanje celotnega njegovega osebja.

In nazadnje mora vodstvo vedeti, da je cilj gledališča za vse kraje in za vse čase samo eden in edinstven in ta je: prižigati ob plamenu večnega, svelega ognja vedno znova ugašajočo baklo čiste resnice; razblinjati zmote belodnih iskalcev; preganjati temo nagnoskih besail; netiti toplo lepoto ognjišča, družine in doma v najširšem pomenu besede in končno zalivati z neusahljivim oljem tiho lučko neskončne, vseobče dobrote, kakor so jo sanjali v svojih najposlednejših sanjah najvišji duhovi božjega poslanstva na zemlji.

Že po teh bežnih orisih nalog, smeri in cilja, vam, gospoda, ne bo morda težko razumeti in dojeti, da je odgovornost vodstvene funkcije zelo velika. Odgovornost, ki se z neurejenostjo gledališča in umetnosti sploh kakor koli naklonjenosti razmer le še veča in razprostrta. Odgovornost v pravem pomenu besede ni prav nič drugača kakor odvisnost. Odvisnost od višjih zakonov in — kar je najhujše — odvisnost od lastne vesti.

Prav pojmovani dolžnosti pa se — po logičnem pravu stvari — pridružuje tudi izvestna prav pojmovana pravica. In ni lažje razlage od te, ki velja tudi za pravico gledališkega vodstva in ki obstoja v tem, da v svojem funkcijem območju po pameti in preudarku ureja, opominja in nadzira izvrševanje predpisanih dolžnosti. Vse neprijetne posledice, ki bi v okviru zakonitih predpisov utegnile nastati zaradi kakršnega koli nerazumevanja, zamerjanja ali celo zlorabljanja službenih dolžnosti, morajo pripadeti pripisati radi ali neradi v lastno krivdo in lastno breme.

Upam pa seveda in želim, da bi do takih, zlasti ostrejših akrepov med nami sploh ne pri-

šlo. Naš poklic je težak in zahteva dobesedno celoga človeka.

Celoga človeka, ki pa mu morajo pomagati poleg tega še tri čudne pomočnice, in sicer: vera, ljubezen in volja do dela.

Vera, pravim, ne upanje, ker je upanje za danes premalo. Ljubezen, pravim, ne ljubimkaje, ker je ljubimkaje za danes premalo. In volja do dela, pravim, ker je samo veselje do dela premalo in spet premalo. Mi vsi, kar nas je v tem gledališču, moramo zdravo in ne bolestno verovati, mi vsi moramo vneto in goreče ljubiti; mi vsi moramo pogumno in nepopustljivo hoteli in delati in ne samo misliti, čustvovati in trpeti.

Šele kadar bomo vsi zmogli vse to, se bo lahko zgodilo, da bomo zažutili z vsem bistvom visoko vrednost stvari, kateri po svojih skromnih močeh vsak po svoje poštno služimo; začutili bomo pulso malenkostno sčetičnega kristalobujca; zavedli se bomo sramežljivo nevrednega mrmranja in zasutosti bomo otroško prednost in hladno brezimnost našega skupnega udejstvovanja.

Samo tako je možno, da bo to naše gledališče hodilo res po poti svojega pravega poslanstva. Samo tako je možno, da bo to gledališče res tisto, kar bi moralo že od vsega početka biti, namreč: žarišče in ognjišče celotne naše omike.

In nazadnje: samo tako je možno, da bo nekoč — pa naj bo že kadar koli, pa naj bo z nami ali brez nas — da bo nekoč, ko bo naš človek iz te krvave zmede vstal, ko bo obžarjen z zlato gorjostjo odrešenja stal in se oziral po vseh, ki so mu kakor koli pri tem vstajenju pomagali — da bo tedaj, neke med drugimi, pokojno stala tudi naša Muza in da tedaj, ko jo bo zadeli njegov vprašajoči pogled, da tedaj ne bo zardela od sramu, temveč bo lahko tiho, a z mirno dušo dejala: »Glej, človek moj, oprosti mi, ni mnogo, res; vendar sem dala vse, kar sem imela.«

C. D.

Igra o lepoti in plemenitosti

Dickensov »Cvrček za pečjo« spet enkrat v naši Drami

Med igrami, ki so nekako vezane na uprizoritevno obdobje, je že od nekdaj za božič zelo priljubljena Francemusilova dramatizacija Dickensove povesti. Cvrček za pečjo je slovenskim odrom drag znanec, saj je preromal že vao našo zemljo ter v svojem cvrčanju vsepovsod budil ljubezen, dobroto, domačnost in srečo.

Velikokrat smo že videli to romantično igro, sami smo že nastopali v njej, pa nam je po kratkem presledku prav tako povedna in ljuba kakor nekoč. Moramo biti veseli, da se je Drama pod vodstvom novega ravnatelja tako lepo zavzela za spored. V kratkem razdobju res ni bilo mogoče napraviti čudežev, vendar je prav, da se je vodstvo odločilo za obnavljanje klasičnih del, za katere osebju ni potreben prehud napor. Tako je ugotovila želja občinstva po zadostnem številu iger, hkrati pa je tudi preskrbljeno za resno pripravljen in dobro izveden spored. Še posebej pa je razveseljivo, da se vodstvo trudi tudi v tej smeri, da daje na spored res živa dela, potrebna in nujna za spodobnost.

Ali bi si mogli misliti lepšo zadostitev tej nalogi, kakor jo je dosegla Drama z uprizoritvijo Cvrčka v času, ki tako kriči po tih ljubezni in dobroti sreči ob domačem ognjišču, v času, ko morajo med nami cvrčki molčati, če nečje deliti usode, kakršno jim napoveduje Tacteton, v času, ko so celo dobrih usoda oglašena za glas sra in vesti, v tem času naj bi množice romale v naše gledališče. Tam naj se kakor v svetlišču napije pravih nazorov o svetu, o bližnjem, o pomoči in toplem zadovoljstvu, ki prevzame slehernega, če stori dobro delo.

Mogoče že dolgo nismo spriču dvigava trušča mogli prisluhniti drobemu cvrčku, mogoče nam je pesem nepokvarjenega sra že dolgo tuja! Prebudil nam jo bo očka Dickens s svojo čustveno pripovedjo o dobrem staremu Calebhu in njegovem hudobnem gospodarju Tactetonu. Poslušajmo jo z odprtim srcem in obrodila nam bo soterjen sad, koristen nam samim, ker bomo spet zaživeli polno življenje zdravega človeka, hkrati pa koristen tudi našim bližnjim, ker jim bomo vedeli deliti dobro.

Uprizoritev je vodil Ciril Debevec ter ji ohranil v glavnem isti peč, kakršnega je imelo delo doslej. Tudi zasedba je bila deloma ista. Dotko, človeškega cvrčka, nam je s svojo prisrčnostjo, blago ljubeznivostjo,

neukročeno živahnostjo in zdravo navihano stjo vzorno podala M. Saričeva. Zvrgoleča živalica ji je navdahnila dobrotno plemenitost, poljoči kotel na večno živem ognjišču se ji je pretil v žilo, da je bila sama domačnost. Dickensova Dotka je dobra kakor vila iz pravljice, Saričeva ji je vdahnila življenje, da nam je bilo ob njej toplo kakor doma.

Moža Johna je igral I. Cesar. Znal se je prav lepo prilagoditi in živeti v dokaj tihi domok. Pri ponovitvi se celo, kajti pri premieri je bil tu in tam še preglasen, posebno v smehu. Zdrava vedrost, ki je precej osnovna poteza vse Dickensove upetnice, je našla prav v Saričevi in Cesarju močna in dobra nosilca.

Starega Calebha nam je podal J. Kovič. Verjetno je to ena izmed njegovih najmočnejših vlog, kajti vseskoj je bil prepričevalen. Pri premieri je bil res ponekod še malce prejakav in pretresoč, kar se mi ni zdelo docela v skladu s prej omenjeno osnovno potezo igre, pri ponovitvi pa je bil v tem oziru veliko bolj in s tem tudi prepričljivši. Mogoče bi bil ponekod lahko še nekoliko jasnejši in izgovorjavi in tudi glasnejši.

M. Skrbineš ki je zoprnega Tactetona zamilil kot tip. Tak tudi je že v sami zasnovi. Vendar se mi zdi, da je prav Skrbineškova zasluga, da je ta tip kljub karikaturni živel in prepričeval. Danes se nam že nekako upira gledati Junake z izključno alabimi lastnostmi, Dickens pa je bil še navdušen romantik, ki je v svojih delih kaj rad posegel po čudakih in skrajnejših. Tak izrodek in pokvarjenec je v Cvrčku prav Tacteton, nosilec nasprotnih igr. Skrbineškova oblikovalna moč ga ni izluščila iz romantičnega kalupa; napolnila pa ga je z življenjem in skrbno premišljenim značajem.

Calebovega sina Edvarda je podal E. Gregorin. Vloga ni posebno prijetna, saj nima tako hvalenih, notranje utemeljenih nastopov kakor večina drugih oseb, vendar je v Gregorinovi zamisli polna in živa. Celotno izrazita teatralika, ki je zaradi pretvarjanja in prikrivanja potrebna, se mu ni izrodila v plehokost, ampak je prepričevala. (Zdi se mi potrebno omeniti, da me prav prikrivanje vrnika se sina nekako moti, ker se mi ne zdi utemeljeno; to štejemo za šibko stran dramatizacije, če že ne povesti same.) S preudarno in premišljeno igro se

je Gregorin lepo posrečilo zagladiti to pomanjkljivost. Tudi v nekaj burnih prizorih je bil kljub glasovnemu naporu razumljivejši in jasnejši kakor v nekaterih drugih stvaritvah. Le tu in tam se mi je zdelo, da še preveč pleše po odru ter s svojim hlastnim iskanjem in beganjem z očmi ustvarja videz zadrege in nedognanosti. Posebno pri premieri je bilo precej takih mest, pri ponovitvi se jih je v glavnem srečno izognil.

Slepo Berto nam je doživeto podajala V. Juvanova. Pri premieri je bila v družbi z očetom Calebom nekoliko prejkava in prekrčevita, kar je v veliki meri pri ponovitvi odpravila, ko je njena igra dosti pridobila na naravnosti in prepričljivosti. S pretresljivo bolečino nam je znala ponazoriti trpko razočaranje in grenko odpoved ter tako znatno pripomogla k lepemu uspehu igre.

Mistres Fiedlingova je podala A. R. Karjeva, ki je delno karikirano podala košato vdovo, zaverovano samo v zunanjo imenitnost in bogastvo. Mogoče je bila ponekod prepatetična, kar je kvarilo zdravo zamisel posrečene karikature. Njeno hčerko Mayo je umirjeno in ljubko zaigrala A. Lavar-Brecljeva. Vajeni smo že njenih žametnomoških stvaritev in ta vloga, dasi neznanja, je bila kakor nalašč zanj.

Inscenacijo je oskrbel ing. E. Franz, ki je v zadnjem času že nekajkrat prijetno podprl uprizoritve. Z majhnimi sredstvi zna ustvariti marsikaj, kar je bilo še posebej očito pri Normanskih junakih. Tudi pri Cvrčku se mu je v polni meri posrečilo pričarati ustrezno prizorišče.

Ob koncu naj še enkrat poudarim misel, ki sem jo zapisal že v začetku teh vrstic. Gledališče je opravilo svojo dolžnost, ker je skrbno pripravilo plemenito klasično igro, naša dolžnost pa je, da ji prisluhnemo in se ob njeni čarovni moči presnovimo v Dotke in Caleb, posebejne dobričine, če nečemo, da nas bo nekoč doletela usoda Tactetona. V nas samih je tisti skrivnostni cvrček, ki zna v vsakem primeru prav svetovati; ki veselo žgoli, kadar delamo dobro, ki žalostno tlo, kadar sejejo bridkost. Ta cvrček je vest, ki ji velja prisluhniti vsaj za božič, za praznik miru in sprave. — om.

Nova zbirka starih božičnih

»Prečudna je nočojšnja noč. Osem starih božičnih pesmi za klavir in petje. Priredil Luka Kramole, Ljubljana 1943. Samozaložba. Cena 24 lir.

Organizirano kulturno rast kakega naroda merimo po tem, kako je kljub vsem vnanjim vplivom znal dati pravo veljavo svojim lastnim značajem in kako je pri vsem napredku ostal veren svojemu izročilu. Navzle mnogim opominom preudarnih mož smo se Slovenci šele pozno začeli zavedati, kaj vse so nam ohranile naše borne slavnostne kmečke hiše in kako žalostna je bila naša blazirana zanikrost za naše prave starine, a katerim smo razili, a jih v našem hipe-nju po novem in tujem jeli prepuščati pozabi, kakor da naši slovenski dedje ne bi bili vredni naše omike. Pozno smo se začeli vračati k naši kmečki hiši in zdaj, ko je vse izpostavljenost nevarnemu uničenju mednarodnih zločincev, smo se začeli poleg drugega zares bati za dragocene prvine naše domače omike. Zdi se je šele začela prebujati naša prava — inteligenca!

Poleg vestnih narodopiscev smo imeli tudi nekaj glasbenikov, ki so marljivo zbiralali naše stare nabožne in svetne pesmi. Človeku se toži, če pomisli, da smo jih na stolotine izgubili. Zato pa smo zmeraj veseli, če jih kaj srečamo v taki ali drugačni obliki. Luka Kramole je sedem starih božičnih pesmi povezal po zapisih A. Mrkuna oz. Fr. Kramerja, Fr. Cigana, J. Kokošarja in po svojih zapisih ter jih v preprosti prireditvi pripravil tistemu okolju, od koder so prvotno izšle — slovenski družini. Ti ljudski napavi so sestavni del naše preteklosti in po svoji izvirnosti tako dragoceni kakor skrinje in slike na steklo. Kot pesmi pa so nam življenjsko še bližji. Udomačili so se v raznih krajih, in čeprav nam v melodijah izpeljavi kažejo algovne analogije z mnogimi drugimi znanimi, so nam vseeno enako dragi.

Luka Kramole jim je dal prav preprosto obliko, da se bodo s svojim zanimivim besedilom vred prav gotovo udomačile tudi v naših domovih. Sedem domačih je še do dal »standardni« Gruberjevo »Sveto noč«, blaženo noč, ki bo malim klavirskim mojstrom prav prišla.

Vinko Beličič in njegova »Molitev na gori«

Med Gorjanci in Kolpo leži del naše zemlje, ki ima povsem svojski obraz. Grič so posejani v vinikami trtami, vmes so posejane bele zidanece, takoj za vami so prično tihne loze in ob poteh šume svojo belokranjsko pesem vitke breze, in te vasil Revine so, marsikje brez gospodarjev, ker so odšli za boljšim kruhom po svetu. V njih pa se odigrava svojevratno življenje, zveni naša beseda v čudno mehkim poudarku in se dviga očišna pesem sanjavih deklet.

Tej zemlji je pel pesmi Zupančič in te življenje sta slikala Golobč in Malešič, danes pa Beličič. To so štirje sinovi belokranjske zemlje, in kdor jih prebira, bo ugrabil, da jih je rodila ta mehka pokrajina.

Beličič, najmlajši med njimi, ima svoj dom na Rodinah, dobre pol ure od Crnomlja, belokranjske prestolnice, proti Mirni gori. Tipično belokranjska hiša, na pol lesena, na pol zidana, pokrita s slamo, a s prijazno in svetlo izbo, v kateri diha toplota in lepota preprostega doma. Okoli hiše raste drevje, pod njo leže majhne nlive, tako imenovane drago, ki jim skale ovirajo širino in puste le grmčevju, da se sklanja nad nje in jim zakriva belo lice. Za skednjem pa rastejo trte, te božje rastline, brez katerih Belokranjec težko živi. Ta domek živi sam zase, kakor bi se bil umaknil iz vasi v samoto, tako da v malem predstavlja vso Belokranjsko krajino.

Pred tridesetimi leti je zagledal tu svoj Vinko Beličič. Očeta mu je vzela prejšnja svetovna vojna, zato se je že v vojni ljubeznijo oklenil matere. Iz domače ljudske šole je razmeroma pozno krenil v Novo mesto, končal tam gimnazijo in nato odšel v Ljubljano ter tu končal na filozofski fakulteti študij slavistike. A Beličič je ostal do danes popoln Belokranjec. Pridejo skupaj in kmalu začutijo, da ne spadajo mednje, ker že govore o svojih domovih in vsem žare očji od sreče.

Svet, ki ga je prehodil pisatelj Beličič, je zapustil v njem svoje gluboke vtise. Življenje v Novem mestu z vso svojo romantiko, študentsko ljubeznijo in pesmijo. Ljubljana s prijaznostjo in svojo kulturo, posebno pa njena okolica, ki vabi zmeraj znova, da si človek sprosti misli in se reši skrbi. — A osnova je ostala. Tihi in samotni dom je sprejemal Beličiča vsake počitnice v svojo samoto in mir. Tu se je opajal od lepote svoje zemlje in dihal v ljubezni svojega doma. V tej samoti je mnogo razmišljal o sobi in o svetu. To dejstvo je značilno vplivalo na njegovo pisateljsko delo.

Začet je pisati že v ljudski šoli. Prvi je objavil njegove dijaške pesmi »Mentor«, potem »Zar«, nato »Mladika« in »Dom in sveto«. Beličič je najprej pesnik, dolgo sam ni vedel, ali bo ostal pri pesmi, ali bo krenil k prozi. Začet je pisati tudi krajše črtice in novele, ki so našle svoj prostor v »Straži v viharju«, v »Slovenecu« in v »Mladiki«. Tudi v tej drobni prozi je mnogo mehkih, čustvenih doživljajev. Pisatelj se znova vrača v svoj belokranjski svet, na svoj dom, k svoji materji. Nekatere njegove novlece o materi jo pravi biseri v naši književnosti, so osebna izpoved pisateljevo ljubezni, sreče in bolečine.

Kakor se je širil Beličičev svet, tako se širi njegov pisateljski krog. Od matere do prijatelja in dalje do dekleta. Ta problem je svojevratno oblikoval v daljši prozi »Steljnik« in DS.

Od tedaj je Beličič objavil bolj pesmi in pisal prozo bolj zase. Po daljšem času je bila napovedana pri Slovenčevi knjižnici daljša Beličičeva proza »Ljudje na Ornicah«, a pisatelj nas je že prej presenetil z novo knjigo »Molitev na gori«.

Osrednji postavi te zgradbe sta Janko Petrušič in Mojca Mihelakova. Ljubezen dveh čistih src, ki v mladostnem razkožju ljubezni pozabita na svojo odgovornost in na božjo bližino. Objame ju tema storjena krivda in mladostna sreča usadne. Greh ju je ločil. Janko in Mojca živita vank zase, čudno sama, le spomini se oglašajo zmeraj znova. Leta teko in nihče jim ne sluti konca. Po petnajstih letih se poti obeh spet srečata. V osamelosti, zatjevanju in prestanem trpljenju sta Janko in Mojca prekaljena in sam Bog se nasmešne aredi dveh ljubečih se sro.

To je nenavadna zgodba, posebno nenavadna za današnji čas, ko naša zgrozljiva naturalistična književnost neposredne preteklosti do neba povzdiguje golo nagonce, pogosto pretirano čustnost. Marsikdo začuden obstane ob tako postavljenem problemu. Je to edinstven primer v slovenski književnosti, primer, kako gleda in ustvarja mlad katoliški umetnik. V zgodbi ni nič prisiljenega, razdobje ločitve je precejšnje, a možno, srečanje pa posrečeno in naravno. Tu pa tam dobi močnejši poudarek pisateljeva misel. Sicer se ne ustavlja Beličič pri posameznih osebah dalj časa, ne razglablja veliko o njihovi duševnosti in njihovem okolju kakor tradicionalni romansopisec, hiti od dogodka do dogodka in ga slika z mehkim barvami. Najbolj je pač osvetlil osrednji postavi Janka in Mojce. Posebno Petrušija je dograjen in razumljiv lik. Mojca je malo bolj mdel.

Zgodba je polna pesmi in življenja iz Novega mesta, prepletona z osebnimi mladimi doživljaji, v njej diha Bela krajina s svojo poezijo doma in vasi, praznikov, žeganj in dela na polju. Opis narave in zemlje so pesniško avtorski, jezik izredno lep, primere posrečene. Sredi teksta se povsod oglašajo Beličičeva mehka pesem in idila. Ko človek delo prebere, ima občutek toplote in dolgo pogrešane mirnosti in čistote.

To iskreno toploto in nežno lepoto, tiho poezijo in prisrčnost izraža tudi oprema knjige, ki jo je zamislil arh. Vlado Gajšek.

Jože Peterlin,

Franco Nanos:

Jablana

V jesenskem vrtu jablana kraljuje vsa trudna od zorenja počko sniva molče vonjave v zelenino zliava vejevje v vetru sklanja in vzdiguje.

Zemljó a plodovi pod seboj posuje dajeje jih vsakomur, da uživa — in ko si s sončno nitjo krošnjo šiva, dobot podanih drugim se raduje.

Enako njej, ki plod dá tebi, meni naš duša moja bratom luč poklanja in žalostnim dá up naj zaželeni.

Naj s petjem vzdrami jih iz tugovanja in v atiski naj jih ne pusti nobeni, da bo človeku svet kot sladka sanja.

Nadaljevanje s 5. strani.

Šoli skušal pomagati širiti duševno obzorje. Toda jaz bom milosten. Celó odzdravljaj ti bom na cesti. Ti pa boš kimal sebi in drugim: »O, da! Ze takrat je kazal veliko nadarjenost. Ah, in zgodovinar! Nekaj neverjetnega, kako vam je znal Saj vam pravim. Toliko da ni v verzih odgovarjal. Ooooo... saj sem vedel, da bo še nekaj velikega iz njega! Zdal pa taka dvojkal.

Zgrabil je kup strganih papirjev, katerih celokupna zbirka je nekoč v davni nošila ponosen naslov zgodovinske knjige. Odprl jo je, pa jo takoj zagnal na mizo med kup papirja, ki se je sumljivo zamajal. »Sola! Nel Kaj bo narod imel od tega, če bom znal tudi vao knjigo na pamet. Ljudem je treba duševne hrane... Ne vem, zakaj nas vse umetnike tako zatirajo! Če mislijo, da je to potrebno za našo umetniško rast, saj si lahko izberejo kaj drugega...«

Vitku se je obraz zmrčil, pa kmalu se mu je razlezel v vesele gube.

»Najprej pesniška zbirka. Sprva samo en del v eni knjigi: Vijolice... Ah! To je prenavaden naslov... Bele vijolice! Da, to je nekaj! Bele vijolice. Toda razumeli me ne bodo, kaj bi jim s tem rad povedal! Saj prav za prav... Toda vsekakor je lepo slišati: Bele vijolice, bele vijolice... Hm! Naslov pove mnogo...«

Seveda! Pa bo prišel spet kak kritik in se bo norčeval. Kako je vendar čudno na svetlu! Če bi jaz napisal »bele vijolice« je to »bedasta metafora«, če bi Zupančič to napisal, bi bila »drzna metafora«. Da, da! Zatirajo nas!

Tlesknil je s prsti in si zadovoljno potegnil nekajkrat pod nosom, da bi se prepričal o trenutnem stanju koccine. Potem je segel brezuspšno v žep po cigareto.

»Nesramnež Zelenko mi je predlagal naslov: Prvi krč... Tak neduboven človek!... Za naslovom pride posvetilo. Hm! Komu! Modrook! Nel Ze dvakrat mi ni odzdravila. Gospodičnj Sodček! Besednjak mi je posodila, to je res, ampak... ime je nekam čudno. Kako bi se le bralo: Bele vijolice, posvečene gospodičnji Sodček... Uhi!

Vitko se je stresel, kakor bi ga kdo polil z ledeno vodo po hrbtu.

»Raje nel No, sicer pa lahko to še pozneje določim. Ah, se boste še kesale... Toda za božji čas! Enajst je že proč. Moram nekaj zapisati, moram, moram...«

Potem bodo kritike! Sodobni pesnik Vitko, ki je prehitel našo dobo itd. itd., je izdal svojo pesniško zbirko... Prav za prav smešni! Sodoben pesnik, ki živi pred dobo. Nel Jaz nisem sodoben pesnik. Hm! Sijajno bi bilo videti, za koliko živim pred svojo dobo...«

Vitko se je ustavil sredi seba. Deset let! Nel V desetih letih ne nastajajo taki duševni veličani, kakor je on. Več! Petdeset let! Dal V petdesetih letih se bo morda rodil njemu podoben duh... Torej kaj bi napisal! Nekaj modernega!

Hm! O krušnih kartah! Nel To je preveč materialistično. Nekaj duhovnega, nadzemskega je treba obdelati. Potokaj! Morda pa le ne bi bilo tako napak. Brez kart ni kruha in lačen človek ima mnogo prilike premišljevat i o čustvih. Cisto lirčna snov.

Vitka je želedece vlnudno opozoril, da mu že precej časa ni poslal nobene pošiljke.

»Potolžaj se, Vitko! Tudi drugi umetniki so stradali... Torej sonet o krušnih kartah. Se poznam znanomcem, ko bodo že vsi časopisi splešili, bo prišel o čudnih navadah in razvadah XX. stoletja. Po Solah bodo govorili: »Pesnik Vitko nam je med mnogimi drugimi pesmimi zapustil tudi sonet o krušnih kartah. To so bili menda nekaki papirji, ki jih še danes morete videti v mestnem muzeju. No, vi tam v tretji klopi! Kaj veste povedati o Vitku? Ravšek se bo počasi dvignil. Vitko se je rodil... e... e... je največji pesnik dvajsetega stoletja. Rodil se je... e... leta... tisob... devetstoštirindvajsetega...« »Točen datum?« bo zagrmelo s katedra. »E... e... rodil se je...« »Petnajstega oktobra!« je šepetal Vitko namišljenemu dijaku.

Ah, to bo slava! Škoda, da se ni rodil v takem letu, ki je bolj okroglo. Dijaki bi si laže zapomnili. Seveda! Kdo je mislil ob rojstvu, da bi dijakom lajšal učenje. Nel To bo pa že gledal, da bo umrl ob kakih lepi in lahki letnici.

»Kaj, ki bi napisal kar cel sonetni venec za magistralo! In morda... potokaj! K-r-u-s-n-a-l-m-k-a-r-t-a-m-l-S-m-a-l-Samo trinajst črk! S sonetom torej ni nič. Morda raje gazelo!

Težko dandanes je živeti človeku lačnemu — brez kart. Prav v srec ga prične skrbeti, kaj jedel bo, če je — brez kart. Zalogo mok prične kopnети, kopni trebušek tud' — brez kart...«

Nel To je preveč suženjska oblika! Proč z okovi! Umetnik se mora sprostiti... Nekaj modernega! Kaj me brigajo verzi... Misli je treba, samo misli!

Vitko je grizel peresnik, pisal in štjal. In iz dna duše se mu je preko peresnika izlila sledeča pesmica.

Tavanje brez cilja...
Snež...
Se vedno snež...
... zelenkasta misel se dviga.
Platane...
In... se vedno platane...
Kakor žareče sence!
Zdalj!
Oooo... grozal!
Maske k srcu se vliivajo, vliivajo...
Se vedno snež...
Snež...

»Nel Danes se mi je pa res posrečilo! Toliko časa sem jo nosil v sebi. Misli so odlične! To so miselne podobe: Zareče zelenkasta misel se dviga... Vitko, pomisli! Zelenkasta misel se dviga... Saj človek sam ne bi verjel, da sem kaj takega napisal...«

V hipu pa mu je postal obraz vse mučeniški. Dve kakor leknji debeli solzi sta mu zdrleli po licih.

»Toda tudi s tem ne bo nič! Saj ne bo pesmi nihče razumel! Saj je še jaz dobro ne razumel! Ah, zakaj sem se tako zgodaj rodil! — Kaj bi le napisal, da ne bi bilo treba niti ljudem niti meni razumeti — pa da bi bil kljub temu literat!

Pisma nam in vam

G. Pevsner:

Dvojno življenje Evna Azeva

22

IV. poglavje.

Vladni svetovalec.

Atentat na Dubasova.

Azev se je s tem, ko je spravljal s pota Gapon, rešil novega nevarnega tekmeča. Četudi je Raškovski, nad katerim se je Azev tudi hotel maskevat, rešil iz pasti, katero mu je bil nastavljal, je vendar Azev bil lahko zadovoljen z uspehom, katerega je dosegel.

Toda navzle temu da je imel na videz vse razloge za zadovoljstvo, je vendar bil bolj in bolj nemiren.

Od meseca decembra dalje je skušal napliti apet zveze s istim Raškovskim, katerega je mislil dati ubiti. Toda vsa njegova pisma so ostala brez odgovora.

Že več mesecev tudi ni dobival od policejske plače, kar ga je še morda najbolj vznemirjalo.

Skratka, same reči, zaradi katerih je opravičeno čutil vajin nemir, če ne že strahu. Ne moremo vsaj reči, da bi bil Raškovski dvojno igro Evna Azeva spoznal tako, da bi ga bil lahko prijel. Toda Azev je bil le prepričan, da sta Tatarov in Gapon policejskega načelnika obvestila o njegovem nasilniškem delu.

Prav zaradi tega je Rutenbergu naročil, naj spravi s pota tudi Raškovskega. Spodleteli sestanki v restavraciji Contan pa je Azeva prepričal, da ne bo moč ubiti obeh, Gapon in Raškovskega. Zaradi tega je hotel, da bi to nepriliko izkoristil zase, ter pred Raškovskim nastopil kot njegov rešnik, češ da se mora Raškovski njemu in njegovemu delu zahvaliti, da je še živ.

Ko se je pripravljaval umor Gapon, se je Azev do Rutenberga kazal neizprosnega zlasti potem, ko je vedel, da je Rutenberg trdno sklenil, da bo ubil samo Gapona. Hkrati pa je pisal Raškovskemu ter ga opozoril, da mu grozi nevarnost, češ da namerava revolucionarji ubiti njega in Gapona.

Pri tem si je mislil takole: »Nevarnost, da bi ubili Raškovskega zdej, ko je Rutenberg trdno odločen, ni več. Zaradi tega ne bo nihče od revolucionarjev ničesar sumil, če Raškovskega zdej opozorim na nevarnost, ki da mu grozi. Ko bo videl, da ne bo brez dela stopala in leta izgubila, Reki so mi, da jo radi sprejmejo, da imajo tudi prostor, ampak brez dovoljenja upravitelja šentjakobske šole da tega ne morejo storiti. Naj si torej preskrbim to dovoljenje. Napotil sem se torej tja po dovoljenje, a tam upravitelj ni hotela niti slišati: otrok spada v ta šolski okoliš in po dosedanjih odredbah mora biti pač sem vpišana, pa če ima šola pouk ali ne. No, saj so še višje oblasti, sem si mislil, in se napotil do mestnega nadzornika. Tudi tu sem našel gluh ušesa. Odlok je odlok in on da ne more preko njega. Obrnil sem se na pokrajinskega šolskega nadzornika, ta pa mi je rekel, da je to stvar mestnih oblasti, on se v to ne meša. Tako sem dobil ta faka drobič, moj otrok je ostal doma in kraje Bogu čas, jaz pa si zastavljam tale vprašanja:

1. Čemu imamo pač šole? Ali je šola sama sebi namen in ali pošiljamo otroke zato v šolo, da napotijo gotovo številno razredov, ali pa je njih namen, da se otroci v njih vzgajajo in učijo? Iz spornega postopka bi sklepali, da je prvo njih namen.

2. Zakaj imamo šolske okoliše sredi Ljubljane? Šolski zakon jih ne pozna, ustvarila jih je mestna občina.

Moj znanec ima deklico, ki je letos pričela hoditi v šolo. Same šole ne more navedati na pot, ker se je otrok izgubil. Najbolj prikladno bi jim bilo, da bi vsako jutro vzela otroka s seboj oče, ko gre v službo, in bi ga tam oddal najbližji šoli in bi ga opoldne, ko bi se vračal iz službe, zopet pripeljal domov. Pa ne; tu so šolski okoliši in zaradi tega mora vsako jutro poleg očeta še mati na pot, da pelje otroka v šolo ravno v nasprotno smer, in opoldne, ko bi morala skrbeti za kosilo, mora zopet na pot po svojo malo. In res ne veste, počemu so te sitnosti. Morda s tem regulirajo šole, da niso eno preveč prazne in druge prenapolnjene? Kaj šel Ravno zaradi te odredbe so šole na periferiji prenapolnjene in je treba tam ustanovljati nove razrede, v centru mesta pa se učitelji dolgočasijo v skoraj praznih razredih. Ali pa so ti šolski okoliši morda zaradi kontrole? Tudi to ne, ker so tu še zasebne šole, v katere je vpis neomejen in zato noben upravitelj ne more kontrolirati, kdo hodi v šolo in kdo ne. Toda šolski okoliši morajo biti, da se uradni šolni debeti.

Pa naj bi se bilo v mirnem času, toda v sedanjih dneh bi pač pričakovali malo več uvidenosti. Tako težko je življenje, in pričakovati bi da skušamo drug drugemu iti na roko, kjer se le da, in ne bomo iz gole sitnosti, zaradi prazne odredbe oteževali ljudem že itak težkega življenja. In če ena ženska te uvidenosti nima, bi pričakovali, da vsaj višja oblast uvidi ves nesmisel te zahteve. Pa ni. Menda pri nas prav zato ne pridemo nikamor naprej, ker se noben, tudi višji uradnik ne, ne upa postaviti pike na to, če to ne stoji v paragrafu. Zares, kakšen pomen imajo danes te šolski okoliši, če šole same niso več v svojem okolišu? Saj vidimo, da so skoraj vse šole morale na gostovanje ven iz svojih okolišev. Torej prosimo, gospodje, naj se eden okorajši in naj tej nepotrebnosti naredi konec. S takimi sitnostmi le vzburjamo v ljudih nezadovoljnost.

A. P.

Gospod urednik!

Pred tednom sem bral v časopisju, da je oblast pri raznih trafikantih v Ljubljani zaplenila nekaj tobanih zalog v vrednosti nad pol milijona lir. Med temi samo pri trafikantih Franciški Golljevi na Mestnem trgu 456.200 raznih cigaret in 600 zavojčkov tobaka za pipo v skupni vrednosti 310.000 lir.

Ker mi je omenjena trafika dokaj pri roki, sem bil tam več ali manj stalen odjemalec, seveda dokler je bila tobaka vose od dovolj. Ko ga je začelo manjkati, mi baš pri tej trafikantiji stanovalci ni bilo več priznana in najsi sem prišel od kateri koli uri, cigarete so bile vedno razprodane, in sem moral stanovalce uveljavljati drugod, kjer so mi jo tudi le v neznatni meri

(4-5 cigaret) priznavali. Šele v zadnjem času, ko je monopolna uprava odredila, da morajo trafikanti razdeliti količine tobaka na vse dni v tednu, se mi tu posreči dobiti po dolgem čakanju v vrsti za 2 tiri cigarete.

Ko sem se nekega dne ojunčil in ponizno vprašal, ali bi mogel dobiti tudi zavojček tobaka, me je trafikantinja zadrženo nadrla: »Kaj pa še hočete! Ali niste dovolj dobili? Tudi napram drugim navadnim gostom sem opazil isto prijaznost. Ženske dobijo v tej trafiki 2-3 cigarete in lahko si predstavljamo, koliko trafikant mora obrniti, da naberejo potrebno dnevno količino za moša, ki mora v službo in nima torej časa vse dopoldne loviti cigarete.

Vsi pa vemo, da se cigarete v Ljubljani prodajajo na debelo pod roko raznim »boljšim, t. j. slečim strankam za 100 odstotkov in več dražje. Trafikanti očitno upajo, da bodo cene šle še navzgor, zato tudi tako kopicenje, da ima samo ena trafikantinja »pod streho« cigarete za preko 300.000 lir. Dobček si je torej po gornjem lahko predstavljati. Vsaki kontrolni so pa seveda odtegnjene količine, ki so gotovo že bile spravljene v promet, predno je preiskava napravila konec nadaljnjemu tovrstnemu delovanju.

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Tutiškin je Azeva imenoval tako zaradi tega, ker mu ga je bil njegov neposredni predstojnik, komisar Mednikov, nekoč pokazal v slaščičarni Filipovski ter mu dejal, da je to eden najposobnejših in najboljših sodelavcev carske politične policije.

Gerasimov je osupnil. Malo je pomislil, potem pa sklenil, da pojde v policejsko ravnateljstvo, da bo ugotovil, kdo je prav za prav ta Filipovski, in pa, kakšne zveze ima s pollejo.

Toda v policejskem ravnateljstvu so mu dejali, da ne poznajo nobenega Filipovskega. Raškovski je jasno in razločno povedal, da ni v »hojnem odseku« nobenega njegovega sodelavca, ki bi se imenoval tako.

Toda Tutiškina obvestila so bila točna in neizpodbitna. Poznal je svoje področje do temelja, tako da se je Gerasimov odločil, da pojde tej stvari do konca.

Zadnje čase je več stvari vzbujalo njegovo pozornost. Zvedel je na primer, da se vodja nasilnikov imenuje Ivan Nikolajevič. Zdej se je prikazal ta Filipovski, tako da ni vedel, kaj bi in kako bi.

Zaradi tega je zapovedal, naj Filipovskega primejo, toda tako, da ne bo preveč bodilo v oči.

Ko se je torej debeli gospod nekega večera vračal s sprehoda po Poletnem vrtu, kjer se je dobil z enim izmed svojih kočijažev, so ga agentje prišli, ga vrgli v zaprte sanj in ga odpeljali.

Ker je možak ugovarjal precej na glas, so mu svetovali, naj nikar ne dela tolikega truda, če hoče sebi dobro, in naj ne opozarja ljudi po cesti nase.

Po tem povabilu je prišel gospod naglo umaknil.

V pisarni Ochrane je začel znova ugovarjati. Trdil je, da je izmenil Cerkas. Zatehtal je, naj ga pri priči spustijo, sicer bo napisal ugovor za listo.

Enako grožnja je ponovil tudi polkovniku Gerasimovu. Toda ta se ni dal motiti, marveč ga je povabil, naj rajši pove svoje pravo ime.

Prijel je dejal, da je njegovo pravo ime Cerkas, da je izmenil in tako dalje.

Toda polkovnik se ni dal odpraviti, temveč je vztrajal pri zahtevi. Ker oni ni maral odnehati, je rekel:

»Tudi prav. Če nečete govoriti, pa ne. Nam se nič ne mudi. Ostanite tu, mirno premislite in če mi boste imeli kaj povedati, mi sporočite po stražniku.«

Gospoda so zaprli v samotno celico. Dva dni zatem se je odločil, da se bo vdal. Zatehtal je, naj ga peljejo k polkovniku, da bi se z njim pogovoril.

Gerasimov ga je takoj sprejel, zakaj zelo ga je zanimalo, kako se bo ta reč sukala in zasukala.

Jenik je dejal:

»Pripravljen sem govoriti, toda samo vprico svojega nekdanjega predstojnika Petra Ivanoviča Raškovskega.«

Gerasimov je stopil k telefonu ter se zvezal s Raškovskim. Začel je govoriti:

»Peter Ivanovič, stvar je zdej taka: prišel smo tistega Filipovskega, o katerem sem vam pravil. Pomislite: možakar trdi, da dobro pozna vas in da je bil v vaši službi! Sedl zdej tukaj v moji pisarni in pravi, da bo govoril samo vprico vase!«

Raškovski ni maral verjeti in je dejal:

»Kaj zlomka mi kvastite? Gerasimov je ponovil, oni je odgovoril:

»Kaj pa mislite vi o tem? Kdo bi bil ta Filipovski?«

Polkovnik mu ni vedel odgovoriti. Raškovski je nato vprašal:

»Kaj pa, če bi bil Azev?«

Gerasimov je zdej prvič slišal to ime. Raškovski je prišel takoj v Ochrano. Ko je zagledal debelega gospoda, se je nasmejalo, mu stisnil roko ter vzkliknil:

»Predragi Evgen Filipovič, kako dolgo se že nisva videla!«

Azev pa ga je sprejel vse prej kakor prisrčno. Vrh tega ga je tudi napadel s celo vrsto očitkov in žalitev.

Raškovski pa se je na vse to le smehljajal ter mu ponavljal:

»Evgen Filipovič, nikar se tako ne razburjajte! Pomirite se! Pomirite se!«

(4-5 cigaret) priznavati. Šele v zadnjem času, ko je monopolna uprava odredila, da morajo trafikanti razdeliti količine tobaka na vse dni v tednu, se mi tu posreči dobiti po dolgem čakanju v vrsti za 2 tiri cigarete.

Ko sem se nekega dne ojunčil in ponizno vprašal, ali bi mogel dobiti tudi zavojček tobaka, me je trafikantinja zadrženo nadrla: »Kaj pa še hočete! Ali niste dovolj dobili? Tudi napram drugim navadnim gostom sem opazil isto prijaznost. Ženske dobijo v tej trafiki 2-3 cigarete in lahko si predstavljamo, koliko trafikant mora obrniti, da naberejo potrebno dnevno količino za moša, ki mora v službo in nima torej časa vse dopoldne loviti cigarete.

Vsi pa vemo, da se cigarete v Ljubljani prodajajo na debelo pod roko raznim »boljšim, t. j. slečim strankam za 100 odstotkov in več dražje. Trafikanti očitno upajo, da bodo cene šle še navzgor, zato tudi tako kopicenje, da ima samo ena trafikantinja »pod streho« cigarete za preko 300.000 lir. Dobček si je torej po gornjem lahko predstavljati. Vsaki kontrolni so pa seveda odtegnjene količine, ki so gotovo že bile spravljene v promet, predno je preiskava napravila konec nadaljnjemu tovrstnemu delovanju.

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

Vprašam Vas, g. urednik, ali ne bi bilo prav, da se takim izkoriščevalcem širokih ljudskih množic tako delovanje prepričati? Kdor se je tako težko pregrešil, ne zasluži nobene milosti, in bi bilo najmanj pričakovati takojšen odvzem koncesije poleg drugih sankcij. Sedaj pa vidim, da ta trafikantinja obratuje naprej in si gotovo misli: »Bom že v kratkem vse nadoknadila. Če bomo na tak način zatirali korupcije in »borzo«, nas ne sme spravljati v začudenje, da ta vedno bolj crele.

V teh časih, ko mora ogromna večina prebivalstva prenašati vse mogoče žrtve in se omejevali na vseh koncih in krajih, mnogi so prišli celo ob vse, kar so si z doživljanjem poštenim delom spravili skupaj, pa pešica

No in Azev se je res brž pomiril. Začel je govoriti z drugačnim glasom kakor do tedaj.

Pripovedoval je, da se ni maral več prikazati pri polleji vse od tedaj, odkar so revolucionarji iz policejskega ravnateljstva dobili sporočilo, da sta on in Tatarov vohuna. Zadnje čase pa je skušal zveze s pollejo obnoviti. Pošiljal je pisma na razne kraje in tudi Raškovskemu, poslal je obvestila o Rutenbergovem načrtu, pa ni dobil prav nobenega odgovora.

Priloževal se je zaradi tega krivičnega ravnanja, katerega pač ni zaslužil, saj je vendar tako dolgo in tako zvesto delal za pollejo...

Gerasimov je ob tem pripovedovanju padal iz presenečenja v presenečenje. Čudil se je vedenju Raškovskega, še bolj pa je osupnil, ko je Azev začel govoriti o vlogi, katere je imel pri pripravi atentata na Durnova.

Azev je pravil, da je, potem ko je od Raškovskega ni bilo več glasu, začel misliti, da ga je polleja odpustila iz vohunske službe. Zato je bil prepričan, da zdej spet lahko začne delati v stranki.

Stopil je spet v osrednji odbor stranke ter začel znova delati v »hojnem odseku«.

To ga je veljalo dosti žrtve in mu prineslo škodo, ki jo je treba vsekakor povrniti ter mu izplačati tudi mesečne premleke za nazaj. Ti prejemki znašajo pet tisoč rubljev. Razen tega naj mu polleja da tudi odškodnino za potne stroške.

Ko so mu obljubili, da mu bodo vse poplačali, je povedal nekaj novic o delu in načrtih »hojnega odseka«.

Pripovedoval je, da atentat na Durnova pripravljata dve skupini, in sicer skupina kočijažev, s katerimi ima zvezo on, in pa druga, mešana skupina, v kateri so kočijaži ter pešestralci prodajalci, katere vodi Savinkov.

O prvi skupini je govoril na dolgo in na široko, o drugi pa prav malo. O ostalih terorističnih skupinah ni povedal ničesar.

Natančne in podrobne podatke pa je dal o atentatih, ki so jih nasilniki pripravljali na generala Mila in na polkovnika Rimana.

Glede Gaponove zadeve se je Azev zabaval s tem, da je zbadal Raškovskega. Rekel je:

»Ali se vam je posrečilo dobiti Rutenberga? To imate pa res izvrstno obveščevalce v »hojnem odseku«, da so vam natvezili kaj takega!«

Raškovski je zdej peljal pogovor na Gapon in dejal, da se že nekaj dni nič ne prikaže. Izrekel je bojazan, da se mu je morda kaj primerilo.

Azev mu je zdej povedal, da je Gapon mrtev in da leži njegovo truplo v neki prazni villi blizu finske meje.

Finska polleja, ki jo je obvestil Raškovski, je res po dolgem iskanju truplo našla.

S temi in drugimi sporočili se je Azevu posrečilo, da je spet prišel v milost pri Raškovskem in da ga je začel ceniti tudi Gerasimov, načelnik Ochrane.

Zdej bi lahko rekli, da je njegov položaj bil razčiščen. Dogovorili so se, da mu bo vsa potrebna navodila dal Raškovski, pri pogovori pa bo vedno navzočen tudi Gerasimov. Nasilnikov, s katerimi je Azev v zvezi, polleja ne sme nikoli prijeti, ker bi to vzbudilo sumnje o njem in mu preprečilo vsako nadaljnje delo za pollejo.

Ta naj bi se pri njih omejlja samo na to, da bi širila novice, da jim je na sledi. S tem bi jih opazila ter jih prisilila, da bi opustili vse, kar bi imeli v delu.

Ko so se vse to dogovorili, so Azeva spustili.

Tovariši iz stranke se niso nič spraševali o tem, kje je bil, saj so bili navajeni, da je kar na lepem izginit, pa ga živa duša ni mogla najti in tudi ni vedela, kje naj bi bil. Zaradi tega jim je po vrnitvi lahko natvezil, kar se mu je zdelo.

To pot jim je pravil, da je kar na lepem zapazil, da ga polleja zasleduje. Zaradi tega je moral brž izginiti, sicer bi ga bili že začopili.

Dogovor med Azevim in med pollejo se je kmalu začel kazati v svojih posledencah.

Po Petrogradu so se namreč brž nato začeli širiti glasovi, da teroristi, preoblečeni v kočijaže, zalezujejo Durnova.

Azev je te govorice imel za tako pomembne, da je takoj šel v Helsink, se tam posvetoval s Savinkovim ter potem sklenil svoje kočijaže potegniti iz igre, češ da je prenevarno.

Tedaj ko je Azev govoril z Raškovskim in z Gerasimovim, se je držal svojega starega načina, ki je bil v tem, da je pripovedoval o tem in onem, ni se pa niti z besedo dotaknil tistega, kar je bilo najvažnejše, namreč načrta, ki naj bi ga nasilniki izvedli prav iste dni.

Šlo je namreč za umor generala Dubasova, generalnega guvernerja v Moskvi. O tem je Raškovskemu in Gerasimovu močnil kakor riba.

Priprave za ta umor so bile dolge in težavne. Skupina, ki je imela to nalogo, je večkrat poskusila, pa ji je vedno spodletelo in sicer iz različnih razlogov.

Po več ponesrečenih poskusih so se teroristi zbrali v Helsinkiju in sklenili, da morajo ta umor izvesti pod Azevim osebnim vodstvom.

Azev je dopotoval v Moskvo 6. maja, na dan po spodletelih dveh drugih atentatih. Načelnik Ochrane Gerasimovu je dejal, da potuje v Moskvo po svojih zasebnih opravilih.

Bil je ravno caričin rojstni dan in Dubasov bi se bil moral udeležiti slovesnosti, katero so ta dan prirejali v Kremliju.

Ubičajel so zasledili vse ceste, ki držijo tja, ter so čakali, kdaj se bo Dubasov pripeljal mimo.

Azev je šel v kavarno Filipov, ki je bila prav blizu vladne palače, da bi bil priča tega dejanja.

Opoldne je guvernerjeva kočija pripeljala iz Kremlija. Ko je zavila na Tversko cesto, so ljudje videli, da je na cesto stopil mornarski častnik in vrgel pod kočijo škaflo, prevezano s sinjim trakom.

Takoj nato je počilo.

Dubasov je bil nekaj malega ranjen, njegov pribojnik ter morilec Vuozovski pa sta bila ubita.

Vse je šlo natanko po načrtu, ki ga je bil izdelal Azev...

Ta se je zdej vrnil v Helsink. S tem dejanjem je dal novega dokaza o tem, kako zvest je stranki, njenim ciljem in svojim tovarišem.

Hkrati je nesel v tujino težke denarje, ki mu jih je izplačala polleja za sodelovanje v preteklosti in za naprej...

Tovariši so ga slavili, da je bilo kaj. Toda njihovo in njegovo veselje ni trajalo dolgo.

Ko je Azev potem prvič šel k Raškovskemu, ga je ta vprico Gerasimova kar najraje sprejel ter ga zmerjal, da se je kar kadilo. Vpil je nad njim:

»Vi ste bili tisti, ki je skuhal to kašo v Moskvi!«

Azev je odgovarjal hladno in mirno: »Če to verjamete, potem vam ne ostane drugega, kakor da me daste prijeti in zapreti!«

Azev je mislil, da bo uspel s predznanostjo. Toda Raškovski je bil zdej trdno prepričan o tistem, kar je govoril, zaradi tega je moral Azev stisniti rep med noge ter napeti vse sile, da se je izgovoril ter opravičil.

Stvar je pa prišla na dan takole:

V Moskvi je Azev na cesti srečal nekega izmed voditeljev krajevnih skupine »hojnega odseka«. Ta ga je spoznal in je po atentatu na sestanku moskovskih »vratnikov« dejal, da je to reč

Nekaj o tistih, ki so Kočevje naredili rdeče

Zgodba o zakrknjenem gnezdu, čigar prvaki so pirovali ob grobovih stotero poštenih Slovencev

8. september bo zgodovina zabeležila tudi kot prelomnico, v kateri so z resničnimi obziri nastopili ljudje, ki so se rinili v vrste »narodnih« delavcev in si nadevali videz pristne narodne zavesti.

Vemo, da so bila mala mesta, mesteca, trgi in bogatejši vasi kraji ognjišča komunističnega razkrojvalnega dela in da so prav ti kraji preplavili podeželje z zločinci, ki so prinisali delovnemu kmečkemu ljudstvu rdečo svobodo.

Kakor je podeželska gospoda svoj čas veljala za prvobitno narodnega prebujanja, tako si jo bo dandanašnje ljudstvo zapomnilo kot valpa, ki je iz golega pohlepa in nprave skvarjenosti spletel zanj bih in ga zavlekel v silo, ki je zarezala v naše narodno telo globoke in krvave rane.

Poglejmo n. pr. v Kočevje, kjer je bilo toliko prosvetnih, gospodarskih, političnih in socialnih naprav, da so se lahko tam na javne stroške vzgledali razni zdravniki, odvetniki, profesorji, učitelji, politični uradniki, pridobitniki vseh vrst in še dolga procesja takšnih, ki so malokdaj skušali trdoto dela in niso nikoli korakali z ljudstvom vstric, temveč so hodili pota, na katere jih pošteno srce brez dvoma ni gnalo.

Riba pri glavi smrdi

Zemljepisni položaj Kočevja, okoliških vasi in nepregledni gozdovi Kočevskega Roga so nudili naravno zavetje drhali, ki se je pod krinko osvobodilne vojske natepla skupaj, da bi izvedla načrt za zrevolucioniranje slovenskega naroda.

Znanili rdeče zarje so ujeli v svoje mreže veliko kalnih meščanske sredine, ki je tavalna v slepi nilei in se lovila za vsako tujo »odrošlino« idejo, ker je bila sama prazna in puha in je že zdavnaj zavrgla varna pota, katerih se je naš narod vedno držal in tako prebrodil najhujše stiske v svoji zgodovini.

Z glavo so rinili v revolucijo prav tisti ljudje, ki jim Marxov nauk ne obeta zlatih gradov, temveč konec z vlado proletariata, ki ne dovoljuje zasebne lastnine, še celo pa ne zasebnih podjetij.

In tako se poglavlje o rdeči svobodi v Kočevju začenja z imeni ljudi, ki so pomagali postavljati na noge Osvobodilno fronto, ji bili najpomembnejši hlapi in se vrgli v boj za nov rdeči svet.

Narodno ženstvo stopa na plan

Napočili je slovesni dan tolikanj pričakovane osvobodilne vojske.

Slovo je bilo nad vse ganljivo. Usta so se lepila na usta in stiskovale, objemov in sočutnih pogledov je bilo na pretek. In niso si kočevske cvetke še obirale solznih očes, ko jih je vidimo na delu pri pripravi za slovesen sprejem osvobodilne vojske.

Terenski gadjje so se v četrtke zvečer planili v Rog in klicali gozdovnike za rbor. Kočevske ulice že dolgo niso videle tolikšne gneče kakor v četrtke dopoldne, ko so brzožni terenski ali naznanili radostno novico, da bo osvobodilna vojska »vkorakala« v mesto.

Iz daljave se je dvignil prah in v mesto se je trudnih korakov primajala skupina 15 capinov, ki so vzbudili vse kaj drugega kakor vta vojakov »naše« vojske. Narodno ženstvo, deklino in otročad se je drla na vse grlo, ko se je pred okrajnim glavarstvom povzpela na govorniški oder krajevni ofarski veljak Bravničar. V zanosnih besedah je slavil »osvobodilno« delo gozdnih capinov in jim priporočil srca vseh Kočevčarjev, rekoč, da so dolgi dve leti nezadržno in nestrpno bila samo zanje in za zmago srpa in kladiva.

In spet so rejene dame odprle usta, zakričale v pozdrav, nato pa hitele ušvicem pripravljati rdeče nageljne na prsa, medtem ko so jih njihove hčerke obšivale v cvetjem. Nobena ni zardela, čeprav je večina njih dopoldne jemala grenko slovo od tistih, proti katerim so se baje ti novi junaki borili in v katerih naročju so se čisto uječkale in katerim so se metale pod noge — za ceno svoje dekliske časti.

Podgane lezejo na dan

»Kje so našli?« so se spraševali navdušeni Kočevčarji, še bolj pa Kočevčarice. »Kje je naš Tone?« je spraševala zaskrbljena gospa dr. Hočevčarjeva. Pa dr. Toneta Hočevčarja ni bilo treba dolgo čakati.

Pod večer se je prikazal v osvobodjenem mestu in prevzel vodilno mesto, ki si ga ni zaslužil s svoje poniglavo pametjo, zdravniško veščino ali drugimi vrlinami, ki krase poštenjaka in narodnjaka, temveč z grdo igro. Pognal se je proti cilju, pa središtev ni izbral.

Dve dolgi leti je vodil kočevski rajonski odbor OF in zločinske komuniste ne je podpiral, temveč je kot slepi hlapec pletel rdeče niti, v katere je ujel vso pohlepno in izpričeno kočevsko razumnostno plast. Pred nosom cesarskih oblasti je zbiral ljudi in delil propagandni material, razpredal terensko in obveščevalno mrežo, grozil in ovajal. Njegova gospa je bila predsednica GILL-a, njegova sinova pa navdušena liktorska mladica.

Silno delaven in s tajništvom rajonskega odbora nagradjen je bil učitelj Gerlan Bogomil, pritepenec od drugod. Podla, hinavska podlaščica, ki je skrbela za to, da so bili komunisti točno poučeni o nasprotnikih in so pravočasno poskrbeli za njihov odhod v internacijo.

Nasilno je nastopal poslovodja Batove podružnice Petercel s ženo, medtem ko je hčerko žrtvoval cesarskim častnikom, da so ji kot nagrado za ljubezen dajali podatke o vojaških tajnah. Mesar Pirc Rudolf je potreboval vplivno mesto, da je lahko evbodno potoval po vsem okraju in ugajal črnoboriljske kupnje. Gozdar inž. Zagar se kot stremuški podprednik ni branil oteov na slajno bodočnost. Plautstener je kot čestni nadzornik predstavil čestni odbor, glavništvo in urade je komunistom zaslužil Henrik Ružnik, orožniški komandir na

Glažuti Drago Bitel je vestno dobavljal vse podatke za svoje področje, z denarnimi posli pa sta se kot posebna pooblaščenca pečala ravnatelj podružnice Pokrajinske hranilnice Kovac in ravnatelj italijanske lesne trgovine SAICI Piščanec, ki je za kurirske posle ponudil tudi svojo hčerko. Močan podpornik in organizator je bil tudi Hinko Bravničar.

Najzagonetnejša postava pa je bil mladi odvetnik dr. Branko Premrov, ki je svojo pravo barvo zakrival ko gad noge. Imel je važne funkcije in se je najrajši vrtel okrog denarcev. Dve leti je bil knjigovodja vseh ofarskih podpornih skladov. Po osvoboditvi je izdal in podpisoval komunistične bone. Grdo vlogo je igral pri preganjanju nasprotnikov in je bil kot preiskovalni sodnik v zloglasnem kočevskem procesu. Bil je tudi član raznih naglih sodišč. Ko so mu zaradi nemške nevarnosti tla postajala prevročna, je začel oblaščiti ovčji kožuh in nositi sočuten obraz in se izgovarjati, da je bil je zagovornik protikomunistov pri cirkuških procesih. Za propagando je skrbel sodni uradnik Paradiž. Bil je v lastni osebi speaker londonskega radia in se v hrvaščini dril skozi mikrofona, da je novi množici dopovedoval, kako tujina obdunjuje tolovaje.

Ženska Rdeča fronta

Ženskega prispevka za širjenje komunistične kuge ne smemo podcenjevati. Vodilni rajonski terenci so pritegnili k delu od vsega začetka svoje žene, da so se smolile okrog cesarskih puhloglavcev in jih začarale s pojedinami in drugim. Posebno delavne pa so bile hčerke, ki so se redno sucale po ofcarskih družbah, zraven pa sušile kot komunistične kurirke.

Spretna in nevarna komunistka je bila gospa Rustjeva, po poklen učiteljica, v službi pa pri okrajnem komisarjatu. Ta ženska je poleg Henrika Ružnika mehabla redke samostojne glave na komisarjatu, ki niso hotele tuliti v volkovi in klečepaziti okrog duševne sirote in moralne pokveke, kakor je bil dr. Hočevčar. Rustjeva je poskrbela, da je tudi tekstilna tovarna dobila pouk o rdečem raju. Poslala je tja kot navadno delavko svojo hčerko, ki se je izkazala kot dragocena moč in vneto komunistična igralka.

Jedro ženskih organizacij je bila ženska komunistična zveza. Sprva se je zakrivala z gesli o narodni zavesti in boju proti fašizmu, pozneje pa se je razrasla v razne pododseke, ki so služili komunistični OF. Rustjeva je bila predsednica te zveze, najpomembnejši pododsek, tako imenovano Rdečo pomoč, pa je vodila agilna gospa inž. Sadarjeva. Ta ženska je zbirala na vseh vogalih in družbah prispevke za »bolne« tovariše.

Piščančeva hčerka je bila voditeljica propagandnega odseka, ki je pokazal vso aktivnost po »osvobojeju« tem, da je prirejal vsakdanje večerne manifestacije, zahtevali smrt za izdajalce in vzklikali Stalinu in Titu. Nad vsemi temi poizrtvovalnimi komunističnimi podrepticami je držala roko stara partijka mag. ph. Oražmova.

Terenci na oblasti

Po prihodu dr. Hočevčarja v mesto se je začelo delo s polno paro. Na glavarstvu so sejali brez prestanka. Dr. Hočevčar je odredil sekvestorje za zaseženo imetje. S tem se je osvobajanje dejansko začelo. Sebi je ta narodni borec prihranil pravico, da je z dejanskimi zgledi uresničeval načelo enakosti. Sebi in svojim tovarišem je razdelil cele skladišnice zaseženih drv, ostala raja je dobila meter po 150 do 200 lir. Podobno je bilo z moko in ostalimi živili, ki so ostala v vojaških skladiščih.

Lekarniška pomočnica Oražmova je bila odrejena za sekvestorico lekarne g. Lozarja in je svoje delo opravila temeljito. K sebi je vzela nekega inž. Hinterlechnerja iz Ljubljane in mu izposlovala tudi donosno mesto v gospodarski upravi mestnih odborov. Ta prišel je tudi nadomestoval moža, ki ga je bila pustila.

Inž. Stiglic, ravnatelj Auerspergovnega gozdnega urada, je postal šef izselitvene urada, ki je imel svoj sedež na občini. Za občinskega komisarja je bil postavljen nek štajerski jurist, ki je pa že nekoč dneh izginil.

Prosluli Bravničar, je postal referent ROOfa za zasežene hiše in trgovine. Pri izpraznjevalnem poslu mu je pomagal mesar Pirc. Bravničar je izdal tudi dovolilnice za potovanja. Teh sta bili dve vrsti: splošna za zanesljive in posebna vrsta za nezanesljive.

Dr. Branko Premrov je vodil razne blagajne in kot odvetniška pljavka sesal razne gospodarske ustanove. Zaupana mu je bila koščljiva naloga izdajanja tolovajskih bonov.

Kočevska GPU

V mesto so se takoj prve dni zgrnili terenci, kurirji in zastopniki raznih komunističnih ustanov. Te sodegre je bilo na pretek. Prave policijske organizacije v mestu ni bilo.

Toda kmalu je nastopila posebna skupina nedoraslih gimnazijcev, ki niso skrivali svoje krave službe. Vodili so jih dijaki Strelin mlajši, Rustja, Helmi in čuk. Ti so pokazali vso svojo zločinsko pokvarjenost in krvoločnost in sestavljali kočevsko GPU. Ti zeleni so si v vsako žrtvilo dali obilo opravka in so se posebno odlikovali pri mučenju zajetih pri Grčaricah. Oktobra so imeli polne roke dela in se z njim tudi hvalili. Bili so uradni krvniki, ki so sodelovali pri množičnih moriljah v vseh kočevski okolič.

In kočevsko javno mnenje?

Hudo bi užalili kočevsko javnost, ako bi ji naprtili očitek, da je bila zvesta slovenstvu in da je obsojala krvave morije, ki

so mestu in prebivalcem za zmerom pritisnile pečat zločina in sramote. Vse je no-relo in nikoli skrivalo, da na debelo podpira zločince v gozdu.

V Kočevju je vse tekmovalo, kako bo bolje in ponižneje streglo rdečim krvoločkom in nasičevalo svoje poželenje po tujem blagu in krvi. Med trgovci sta bila najpo-žrtvovalnejša Huber in Levstek. Pri slednjem je bilo glavno komunistično gostišče. Njegova žena je bila presrečna, da je mogla na seje ROOfa pošiljati polne košare posladice. Huber je enkrat samkrat daroval komunistom 40.000 lir, Levstek pa dvakrat po 20.000 lir.

Trgovci s čevlji Tratnik je dobil za svoje velike podpore in vohunске usluge plačilo v tem, da je postal revizitor za ROOF in je svoje delo opravil v veestran-sko zadovoljstvo. Kradel je za odbor in zase. Občina se je stavila na razpolago vsa. Ob-činski tajnik Štiner in njegov oče sta bila na delu z dušo in telesom. Uradnik Auerspergovnega gozdnega urada Zupan je postal sofer munijskih avtomobilov in nazadnje tudi šef ofarske smodnišnice v Rogu.

Gostilničar Brezce je komunističnim tol-pam prirajal pojedine. Da se je odkupil vo-jaske službe, je plačal 1000 lir.

Učiteljstvo Kočevja je bilo hlapčevsko vdanost. Posebno vneto priganjača sta bila Lunder in Novak. Gimnazija z vsemi dijaki in profesorji ni hotela delati izjeme. Iz-vzeti moramo le profesorja Uršiča in Er-žena.

In kaj je bilo a sodnijsko in čuvrjaj pravice? Dr. Bogataj je kot predstojnik okraj-nega sodišča vneto deloval za OF in ponu-dil svoje usluge tudi za pobijanje stoterih žrtev. Posebno se je odrezal, ko je strogo uradno nastopal kot sodnik v kočevskih procesih.

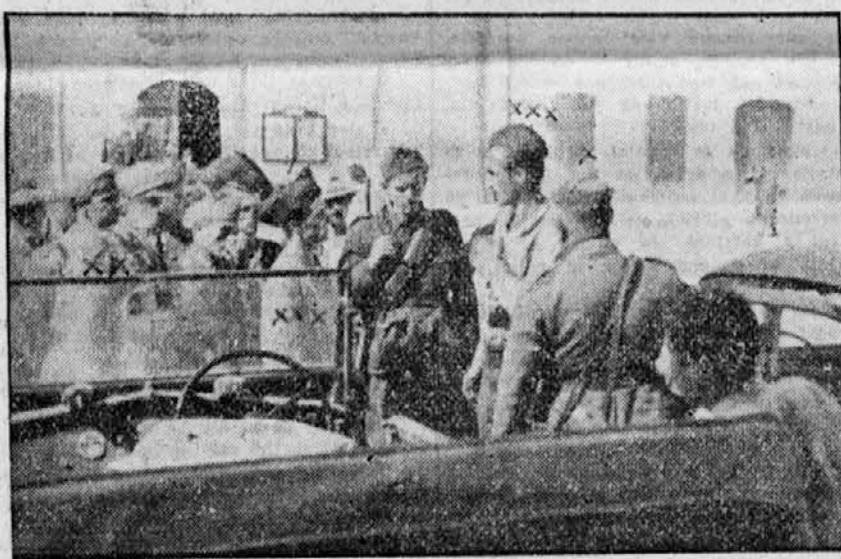
Kočevje slavi zmago in se krmi z mitingi

V nedeljo, 12. septembra, so banditi pri-redili prvi miting. Govorila sta star slo-venski in star hrvaški komunist. Drug dru-ga sta prekosila v bahanju, lažanju in naphovanju. Oba sta zagotavljala zbrane-mu ljudstvu, da gredo sedaj osvobajati Ljubljano, Trst in Gorico.

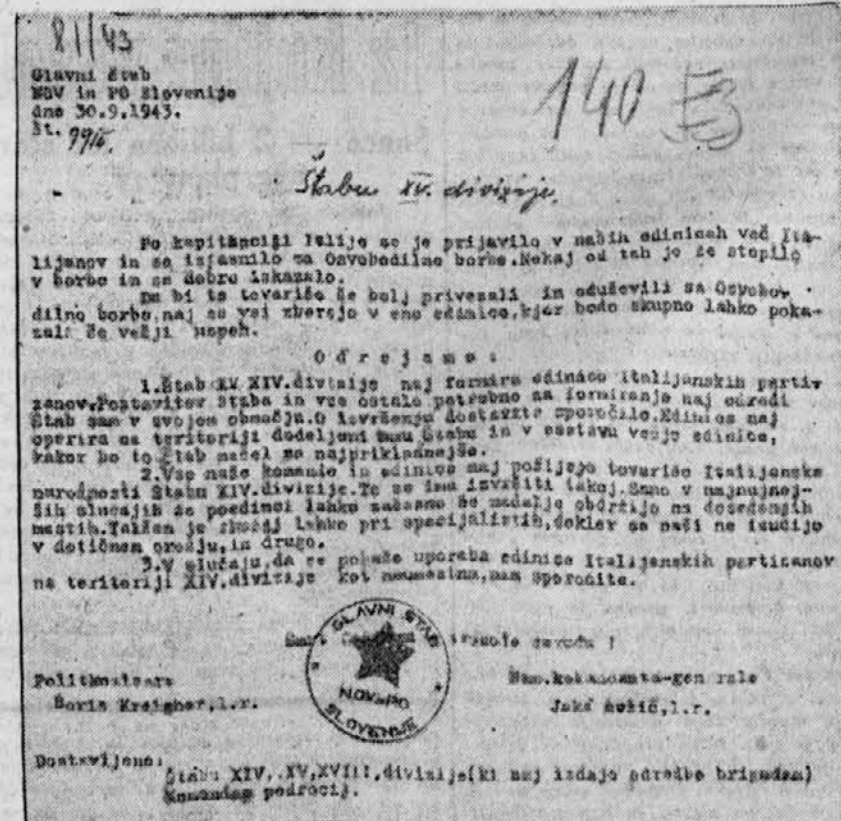
Poskrbeli so pa tudi za prijetno prese-nočenje navdušencev. Med zborovanjem so starejši tolovaji obkrožili zborovalce in po-brali vso mladino. Naložili so jo na pet kamijonov in jo takoj odpeljali pred Tur-jak.

Rajonski odbor je sejal na pretege. Go-stitje so bile na dnevnem redu. Miting za mitingom, nebrzdano veseljačenje, krokanje

Dva dokumenta o »nacionalnosti« Osvobodilne fronte

Pogajanja med zastopniki »narodno osvobodilne vojske« in laškimi cesarskimi povelj-niki v Novem mestu 9. septembra letos. V sredi, znamenovana vsa s tremi križi, sta Vladimir Knežević-Volodja, prvi komunistični komandant Novega mesta, po-zneje komandant zone, ter politkomisarja Tusulin-Avseev, pooblaščenca komunističnega »generalnega štaba«, ki se je pognala z Badoljevci za izločitev me-sta in orožja banditom ter za zagotovitev prostega odhoda italijanske vojske. Z dve-ma križcema: poveljnik badoljevskega topništva v Novem mestu, z enim križcem ce-sarski laški polkovnik Sordil, poveljnik 24. polka

Uradna zapoved komunističnega vrhovnega poveljstva tolovajev, naj se iz badoljevskih vojščakov osnuje posebna italijanska brigada — v slovenski »narodno osvo-bodilni vojski«

do jutra... Vse mesto zavilo v zastave z rdečo zvezdo.

Napihnjeni tribun

Izvršni odbor OF je ljudstvu poskrbel za zabavo in razvrat. Mitingov ni bilo ne konca ne kraja. Najpoprej so na njih sla-vili »osvobojeju«, potem so se na njih na-vduševali za volitve v zbor »predstavnikov slovenskega naroda«, ki se je volil »na de-mokratski« način.

Vse Kočevje je bilo oblepljeno, vse stene počakane in vse hiše polne napisov »Živel Stalin, živel Tito itd.« Kočevje je poslalo med dične delegate tele zastopnike: Dr. Hočevčarja, Henrika Ružnika, premogarjevo ženo Škerjančevico in neko žensko iz Dolge va-si, ki pa za čast, katere jo je doletela, brž-kone ni vedela, saj je ni bilo na noben vo-lilni miting.

Takrat so vsi kraji doživljali svoj »vo-lilni golazh«, seveda v rdeči izdaji.

Prvo besedo je imel zmerom sljudski tribun: dr. Hočevčar. Na enem izmed mitin-gov je do neba povzdigoval svoje zasluge za osvobojeju in med drugim dejal:

»Dve leti sem odlično opravil svoje tajno poslanstvo. Od 1. 1941 sem dvigal po-gum potlačenih in jih navduševal za narod-no stvar. Dve leti sem sredi okupatorjevih pušk in strojne vodil boj za osvoboditev našega naroda. Bil sem zastopnik Kočevar-jev v OF in nihče od nasprotnikov me ni prepoznal. Iz ljubezni do naroda sem se spustil v to tvegano, a sveto delo. Celo žena mi je rekla: »Tone, nikar! Jaz sem pa vztrajal in zmagal.«

(Zborovalcem ni bilo težko pritrditi zad-njim besedam, saj vztrajnost ni moči od-rekati možu, ki je 18 let študiral medicino.) Mož je vzbujal s svojimi baharjami in ši-rokoustjem več smeha kakor odobravanja.

Sodrga zboruje

Kočevje je bilo izbranc za sedež vseh vrhovnih komunističnih oblasti in »para-lamenta«. Mesto si je po njihovi sodbi to čast tudi zaslužilo. Banditi so javno govorili, da se je Kočevje najbolj postavilo, za njim pa Ljubljana in Ribnica.

Tako je to gnilo mesto zaslovelo po dveh komedijah: po krvavi zgodbi s kočevskim procesom in po lutkarski komediji z zborom »odposlancev slovenskega naroda«.

Krvniki so se v kočevskem gradu obdali z mrežo strojne, za slavnostno okrasje: zho-rovalnice v sokolskem domu pa je poskrbel Nikolaj Pirnat. Ta mož, ki so ga ljudje skoraj vsako rano jutro videli pijanega v družbi vlačug, vsega preokrokanega in po-

packanega, ni zamudil prilike, da bi poka-zal, česa je zmožen. Preslikal je vso no-tranjsčino in vodil vso »okrasilna dela«. Ko mu je čas dopuščal, je stopil pogledat tudi v grad, da je sramotilo stotine jetnikov, ki so zdihovali pod knuto rdečih krviočkov. Tako imenovani »delegati« so v sokol-skem domu zasedali od 20. do 28. septembra.

Enakost, bratstvo...

Ta gospoda je za svoje uobje in trebu-hu dobro poskrbela. »Enakost« je zahtevala, da so oni nabasali žepa z denarji in polnili škrabce z vrečami moke in zaboji živil, uboglj rajl pa so rezali mačehovski kruh. Uradniki, ki so imeli družine, so enkrat prejeli po 600 lir, ostali pa po 100 do 200 lir. Za funkcionarje je bila blagajna zmerom odprta. Učitelj Fink je dobival po 8000 lir, zdravniki pa po 600 ali manj lir.

Ta bridka spoznanja so ljudem odpirala oči. Zverinski pokoji in strahovito muče-nje nasprotnikov se je zastadilo tudi mno-gim poučnim kričanjem. Pogosti obiski ogledniških letal so bili glasen opomin kaj bo prišlo. Kdor je imel kolikarj arca, se je začel trkati na prsa in zaskrbljeno spraševati, kaj bo z nami!

Pa jim ni bilo treba dosti razmišljati. Banditi so sami spoznali, da je nevarnost blizu, čepra: so grozili s hudo kaznijo vsa-komur, ki je črnil iz besedo o njej.

V mestu je deloval poseben izselitveni odbor, ki sprva svoje naloge ni vzel preveč resno, pripravljal je ne načrte, kako izse-liti iz mesta in neposredne bližine sumljive in nezanesljive ljudi, da bi tako očistili ozemlje neveselnih prič, ki bi utegnile ne-koč pomagati pri sestavljanju kronike ko-munističnih grozot in zverinstev.

Junaki na begu

Stiska je priklopila do vrhunca. Položaj je postal za bandite nevdržan. Civilno prebivalstvo je tavalno in zmrgovalo po okolič-in po šupah, a terenci so se zatekali v do-bro pripravljena zavetišča. Od vseh strani prihajajo porazna poročila. Tam osvobodil-na vojska beži, drugod se »strategično umi-ka«.

Sele pozne novice so povedale resnično: beg na vsej črti.

23. oktobra je zagorelo tudi terencem pod petami. Dr. Hočevčar in njegovi tolo-vaji so jo skozi Stare Cerkev potegnili pro-ti Glažuti. Sredi Bele Cerke so naleteli na množice, ki so prestrašeni obrazov in plaš-nih oči spravevale: »Kaj bo z nami, kako se bomo rešili, kje naj se skrijemo?«

In tedaj jim je dr. Hočevčar preroško dejal:

»Kar mene se držite! Jaz sem dober strateg. Jaz edini vas bom povedel v svobodo! Razumite smisel žrtve! Gre za to, da se osvobodimo naš narod in v ta namen so po-trebne žrtve. Gre za to, da se ohranita ma-gari le dva, pa tista morata biti prava!

Nemška vojska v mestu

Strmoglavci so 24. oktobra prinesli spo-ročilo, da se mestu bliža nemška vojska. Redki poštenjaki, ki so se dušili v molku vse tedne in se skrivali pred očmi ovadu-hov in podkovalec, so se prebudili. Na-slednje jutro ab pol sedmih zjutraj je v grobni tišini mesto dobilo novega gospo-darja.

Ofarska svojat je bila brez glava. V oko-lici nagneten meštani so z grozo gledali v bodočnost, kajti »hrabra« vojska jih je pu-stila na cedilu.

Trume beguncev so se začele vračati v mesto, posebno pa družine zločinskih teren-cev z gospo inž. Sadarjevo na čelu.

Zločinci v pasti

Po poti, ki jo je ta kurir povedal, se je prišlo do dobro zakritih barak v Glažuti. Vse barake so bile udobno urejene in pri-pravljene za varno skrivališče. Udobna le-žišča so se ponujala med polnimi vrečami bele moke, izpod stropa so visele salame, klobase, prekajena svinjina in podobne do-brote. V stenskih omarah so se gnetle steklenice vina, izbranih likerjev in žganja. — V skladišču je bil varon usnja...

V barakih so bili zbrani vsi člani rajons-kega odbora razen dr. Hočevčarja in me-sarja Pirea in nekaj drugih terencev.

Vojakom je padla v roke tudi polna bla-gajna. Kočevski »finančni minister« Kovac je mislil na to, da njegovim tovarišem ne bo zmanjkalo evnta. Pri sebi je imel 800.000 lir, ki jih je izmaknil iz podružnice bla-gajne Pokrajinske hranilnice, in pol mili-jona drugega denarja, ki je bil naropan bogve kje.

In tako so odigrali zločinci: Dr. Pre-mrov, Bravničar, Kovac, Plautstener, Ger-lanc, Petercel, inž. Zagar, Piščanec, Ružnik in podobni tičji, hlapei grobarjev sloven-skega naroda.

Lapor - blagoslov estonske zemlje

Na južnem Estonskem so v zemlji ob-večne plasti laporja, zaradi katerega je zem-lja po tih krajih izredno rodovitna. Zemljo so na Estonskem navrtali približno na dva tisoč krajih ter pri tem najmanj na sto mestih naleteli na takšne laporaste plasti. Samo na nekem kraju v bližini Dorpata ce-nijo, da je okoli 20 milijonov kubičnih me-trov takšnega rodovitnega laporja. Ker ima kraj, kjer so odkrili takšne plasti, zelo ugodno lego, ne bo posebnih težav s preva-žanjem te vrste naravnega gnojila, vsaj v bližnje kraje ne.

**Vsako soboto
dopoldne
Slovenski dom**

